

HEYDƏR ƏLİYEV
ÖZƏRBƏYCON XALQIRƏ ÜMUMMİLLİ LİDERİ

DADAŞ ƏLİYEV

Be 4-toyin sınıflon ümumi təhsil müəssisəhon

ZUHUN TATI

fənnirə əz ü *dərs kitobi*

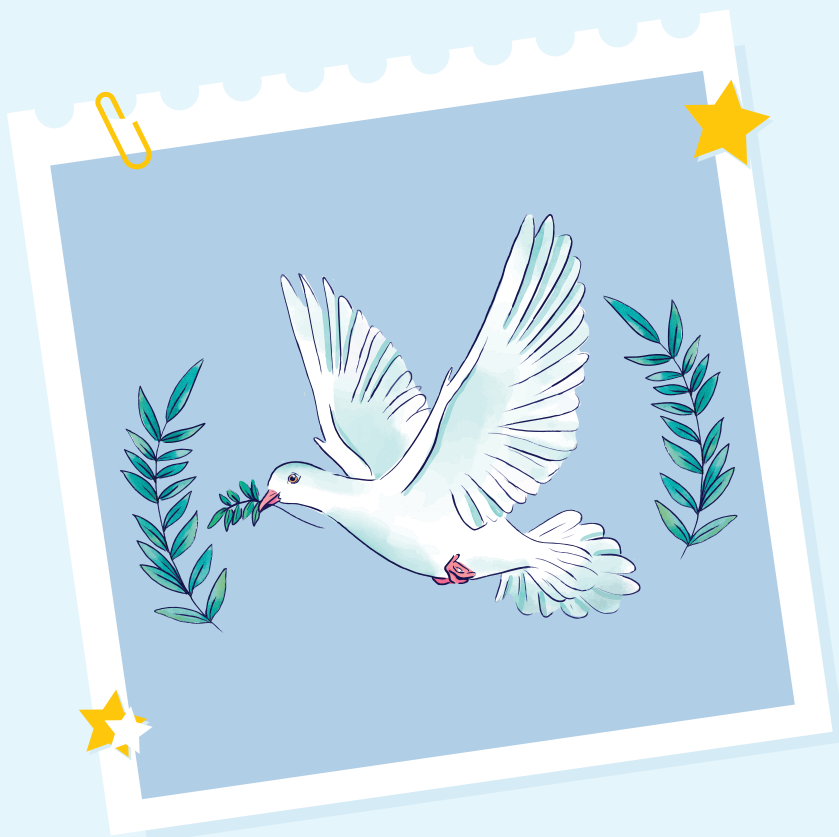
© “Şərq-Qərb” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
info@eastwest.az və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

ŞƏRQ-QƏRB

Mündəricot

I fəsil. Man özərbəyconiyum

1. Əvvəlin dərs.....	10
2. Himnimun.....	14
3. Əz xok poy na ımbı.....	20
4. Məktub bə əsgər.....	24
5. Xok, əgər bı rohi mırdəgor histi, Vətəni!.....	28

II fəsil. Vəhdət zındə biran güftirəniyi

1. Dorhona bəh'si	34
2. Təsviri inşa	40
3. Milli simvol	44
4. Həmrəyi.....	48
5. Ə'trına gülhon	50

III fəsil. Mə'nəvi dəyərhonmun

1. Nun..... 56
2. Mətn 62
3. Nəqli inşa kıləm
nöiştəniyi? 64
4. Təh'lə öü 70
5. Nəsih'ət piyər..... 74

IV fəsil. Təbiət

1. Xok Vətəni 82
2. Çişməhon kiləm bə'məl umoran 86
3. Ə'rs çımhon dor 90
4. Kümək quşhon..... 94

Qrammatika 100

Əz sinif kinor be xundan
materialhon 116

Sıxan soxtan

Xundan

Lüğəf

Nöiştan

Güş doştan

I fəsil

Man ozərbaycanıyım

1. Əvvəlin dərs
2. Himnimun
3. Əz xok poy na ımbı
4. Məktub bə əsgər
5. Xok, əgər bı rohi mirdəgor hısti, Vətəni!

Dərs 1

Əvvəlin dərs

Əvvəlin ruz dərs bı. H'əmmemun bə h'əyot məktəb kürə vərmorə birim. Bisəbr əvvəlin zəngə güzət bısoxtan birim. Rəhbər sınıfmun Dadaş mə'lim bemun nəzdik bı və bemun salom do:

– Salom, e'lhon.

– Salom, mə'lim.

Əvvəlin zəngə səsi umo. İmun bə sınıf itoği raftim.

İtoğmun təmız və səliqəli bı. Partahona ve sıreyi nohra birund. İmun bə cöhonmun niştim.

I fəsil

Mə'limmun imuna ve münosibət nügə sol dərs təbrik soxt və bə nügə sol tədris bemun müvəffəqiyyəthon orzu soxt.

Bə'də bemun mürociət soxt:

– Bı sentyabr komin torixi ruzhon və əlomətdor h'odisəhon hıstı?

Şogirdhon cöbəcö güftirund:

– Ruz

“

*Ve fikirişmun,
komin ruzhona
san güyund?*

”

2.

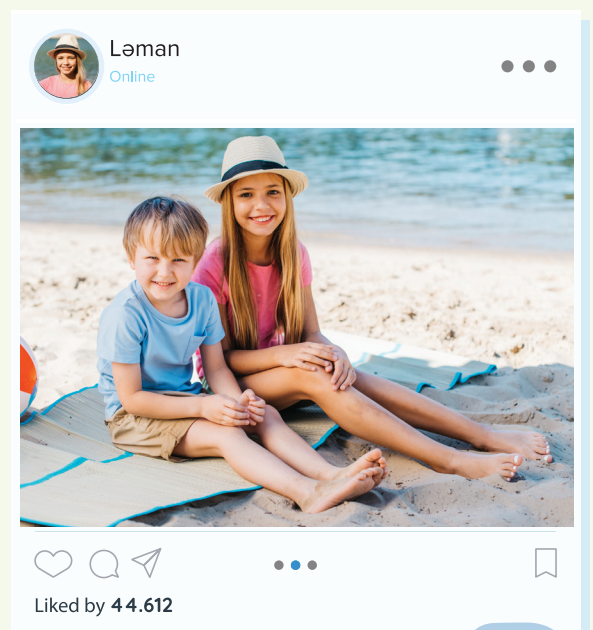
Sıxan sozind ki, əvvəlin ruz dərs işmuna kiləm xoşumori soxtund və təəssürothonişmuna ve hamrahthonişmun poy sozind. Fikirthonişmun bı sər həmin ufto?

3.

Bı mövzu “Mənə homin tə'tilman” söhbət sozind. Be əzənin əz plan istifoda sozind.

plan

1. Mıddət tə'til hominə
2. Məqsəd tə'til hominə
3. İstiroh'ət bı tə'til homin
4. Məşğuliyyət bı tə'til homin
5. Foydahon tə'til homin

4.

Bə mətn əsasən imbi güftiran:

- A) Bı h'əyot məktəb kələh tədbir bı.
- B) H'odisəhon bı 15 sentyabr zər bızəran.
- C) Direktor məktəb e'lhona təbrik soxt.
- D) Dadaş mə'lim direktor məktəb bı.

5.

Bə mətn əsasən bə Dadaş mə'lim oid xüsusiyyəthona cürö sozind.

xeyriyyəçi

mehribon

rəh'mbədıl

qeyqukəş

bilikli

təmkinli

tələbkor

6.

Ve vositə mətn komin rasunda bəbiran?

7.

Məzmun mətnə əz duhun III şəxs nöişind.

*Məzmun mətnə əz duhun
III şəxs be nöiştan:*

- ✓ əsos h'odisəhon cürö soxta bəbiran;
- ✓ əz nağılsoxtan istifoda soxta bəbiran;
- ✓ bə dialoqhon əz tire və cıftə nöqtəhon bə kənor nohra bəbiran;
- ✓ lozım boşı, plan tərtib soxta bəbiran;
- ✓ məzmun mətn yığcam təqdim soxta bəbiran.

Dərs 2

Himnimun

1.

Bə Dövlət himnimun güş dorind. Bə himn güş bidoştəni komin h'issshona girərundind. Həmin h'issshon bə yığcam şəkil təqdim sozind.

Təqdimot-
işmun kinin
əz sər
dəhiştan:

*Man bə himnimun ve kələh həvəsi güş doş-
tum. Bə himnimun əzəmət h'iss bəbiran.
Ödəmin bə himn güş bidoştəni...*

18 Sentyabr
Ruz Milli
Musiqi

Ozərbaycon Respublikasirə Dövlət Himni ifo bəbirəni Ozərbaycon Respublikasirə vətəndoşhoni be Dövlət Himni bə sər pö, bı farağat vəziyyət tə bə oxır güş doştəni və yo bə mətn uyğun xundəniyund.

18 sentyabr be
ançı ruz musiqi
h'isob bəbiranır?

2. Bə ançl bı əvvəl dərs kitobi respublikemun dövlət rəmzhonirə təsviri və sıxanhon himn dora bire?
3. Təsəvvür sozind ki, bı Avropa bə idmon yarışhoni qolib umorend və dövlət himnirə ifo soxtəniyind. Himnə ve komin zuhun muxunind? Fikirişmuna izoh sozind.
4. Sıxanhon himnə ve diqqəti xunind, bə suolhon cavob tind.

1

Bı şeir bə komin obyekt mürociət b əbiran?

2

Himn bə inson komin xüsusiyyəthona tərbiyə bısoxtan?

3

Bə himn ifoda birə əsos fikir komini?

5. *Sinetı bə hər b meydan bı cümleyirə kiləm bə sər baftorənind?*
6. Bə cümle *“Əz h’üquq xıştan girəştə əsgər Hər yekiyi qəhrəmon bı!”* komin fikir ifoda bire?

7. Uyğun birəhona cürə sozind və cümləhona tamom sozind.

Müəllifhon himn

rəmzi

dövlətə atributhonirə yekiyi

Himn istiqlolmuna

h’əmmeyirə qərti

Üzeyir Hacıbəyliyi

Bə himn h’irmət soxtan

şogirdhona qərti

Əhməd Cavadı

8. Bə dora birə şəkilhon uyğun cümləhona tamom sozind.

Bı qədim zamonhon ye qəddora şohi bı. Ye ruz in şoh un yekin ölkərə bə şohi müh'oribə e'lon bısoxtan. Bə müh'oribə qiyə zərə birə şoh çan solhon bı ki, müh'oribə na bısoxtan bı. Be əzəniniş ü dəbilqə və siloh'hon xıştana bə keynə itoğhona bə yeki nohra bı.

...Səbh'ini san bı də'vo əz sər dəhiştə boşı.

Bə də'vo o ye ruz mində şoh əz mö xıştan xohiş bısoxtan ki, dəbilqeyirə biyornı. Mö bıraftan, ammo dəs bə tihi bıvoyəştan.

– Mö, be ançı...?

– ...

– Kükman, dəbilqetı un qədəne gurun bı ki, ...

Kükman, bı darun dəbilqetı Biyo, ...

Küki in sıxanhona başınirəni hiç çı na bafan, sərvoz və dəbilqeyi nə birə bə də'vo bıraftan.

I fəsil

Bə dəvo umora şoh rəqib xıştan və dəbilqə nə bədirəni təəccüb bısoxtan və səbəbirə xəbər bıvəyiftan.

– Tıra ... ?

– Bı dəbilqeman

Qəddora şph ben sıxanhon etobor na bısoxtan. Hə kinin bıstan ki, şoh na bıxosta dəvo sozı. Vəzir xıştana bəfürsoran ki, inə həqiqət biranira buro dənışi. Ye qoş bədə vəzir bıvoyaştan.

– ?

– Şoh soğ boşı,

Pazlhona ve sireyi vəkinind və qəddora şoha güftirəhonirə müəyyən sozind.

1

ye göyar-
çin nüne
xıştana

2

ve hazor-
toyi insona

3

na
bıxos-
tan da-
ğaru.

4

be ançı

5

xuneyirə
dağaru-
nim?!

6

ımun

7

noh'əqqə
xun dəki-
nim

8

Tıra
möti

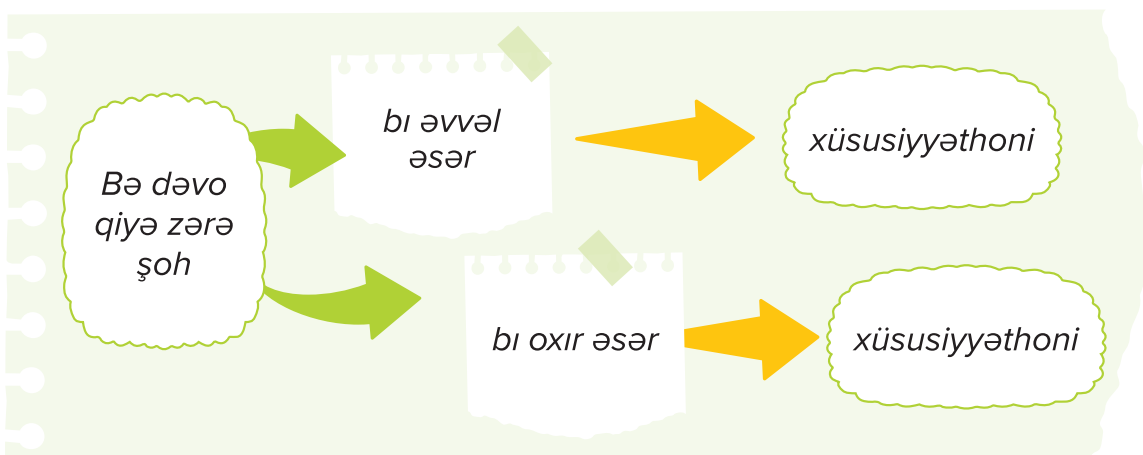
Ve rozigəri hər duto şoh be sülh' soziş basta bı. Ve güftirəhon, əz un ruz isbih göyarçin sülh'ə quşi h'isob bəbiran.

9. Mətnə bərpo soxta bədə tapşırıqhona bə cö rasunind:

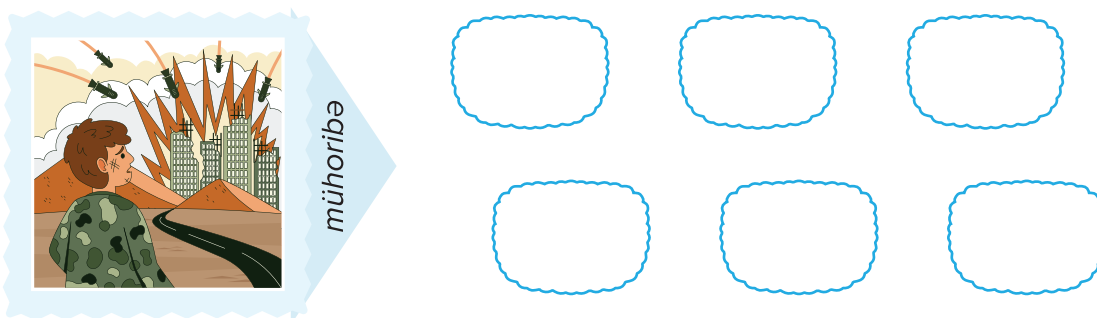
9.1. Əz in fikirhon komini şoha əz dəvo kinor bısoxtan

1. Bə dəvo umora şoha ve dəbilqə nə birani
2. Vəzirə güftirəhona təsdiq soxtani
3. Möre nüdrək məsləhəthoni
4. Bə dəvo qiyə zərə birə şoha bə mühoribə həzir nə birani
5. Göyərçinə bı darun dəbilqə nünə vəngəstani
6. Mühoribə nə biran-nəbiran zıstan

9.2. Bə sxem əsosən obraz şoha təhlil sozind.

9.3. Sxemə tamom sozind və bə suol “Mühoribə çiyi?” cavob tind.

9.4. Sülh çiyi və ü be ançı lozımı?

9.5. Bı komin misrohon himn xalq ozod, xuşbaxt zıstan orzuhoni əks bire? Fikirhonişmuna izoh sozind.

10. Şəkilə təsvir sozind.

21 Sentyabr
Ruz Beynəlxalq
Sülh'i

11. Məzmun himnə nöişind.

Məzmuna be nöiştan:

- ✓ *Bı mətn əz çı sıxan raftana bö diqqət sozind;*
- ✓ *Əsos h'odisəhona cürö sozind;*
- ✓ *Bı h'əqq həmin h'odisəhon nöişind;*
- ✓ *Bə h'odisəhon münosibətişmuna ruşun tind.*

Nümunə:

*Azərbaycan, Azərbaycan
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadیرiz!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!*

*Ozərbaycon vətən qəhrəmonhoni!
H'əmmemun be vətən əz cunmun,
Əz xunmun be girəştan h'özır birəniyim!
Sarangına beydoğmun rəmz istiqlomuni!
Həmişə xuşbaxt ölkə biranirə orzu bısoxtənim*

Qeyd. Bı əsos nümunə davom sozind.

Dərs 3

Əz xok poy na ımbı

1.

Mətnə və intonasiya xunind.

Mete xan

– Bı qədim zamanhon Hun türk dövləti bı. İn dövlətə əsosirə nohragor numi Mete birə ye şəxsi bı. Qonşi dövlət bıxostan bı ki, ba Hun hücum sozı və uşuna var-dövlətirə bə dəst bigirərunı. Əlbəttə, be əzənin vohna lozım bı.

Qonşi dövlət əz Mete tələb soxt ki, ən xuba əs xıştana beşun tı. Mete tələbə bı cö rasund. Əvvəlin vohna sər nə gırift. Dutoyin tələb kinin bı: Mete əzizə kük xıştana qonşi dövlətə be kələhi vese nükər fürsı. İn tələb guruna tələb bı, ammo Mete bon tələbiş ə'məl soxt. Dutoyin vohna qunşi dövlət sər nə gırift.

Əz in bə'də kələh qunşi dövlət tələb soxt ki, xok xıştana məh'sul nə dora, lozım nə birə ye h'isseyirə beşun tı. İn tələb bə Mete qe xərob tə'sir soxt. Ü, bə qunşi xaqan kinin nöışt: “Əs və kük be man oid bı, xosti, dorum. Xok be man oid ni. Xok həm bı məzor xısirə piyərunmun, həm hezım ürə bı səri gəştəgorun, həmiş bı gələcək bə dünyo umora e'lhonmun məxsusi. Ürə be doran mənə ixtiyorman nıstı. Əz xok poy na ımbı”.

- ☒ ✓ Şəkil bə xoşşmun umo? Ü, bə məzmun uyğuni?
- ☒ ✓ Şəkilə təsvir sozind.

2.

Bə 2-toyin bı cö nöqtəhon komin ifodəra nöişund, düz ımbı?

- A) Be tərsiran
- B) Be xun nə dəkərdan
- C) Xuba əsi be nə biran
- D) Miqdor əshoni be qe biran

3.

Ve mətn əloqədor fikirhona komini səhvi?

- A) Ve vosite mətn bə Vətən məh'əbbət təbliğ bəbiran.
- B) Mete xan yurd xıştana qe bixostan.
- C) Bı mətn duto türk dövlətirə əz rubaru birani bəh's bəbiran.
- D) Xok Vətən bemun əmonəti.

4. Qunşı dövlət əz Mete xoka be ançı bıxostan bı?

5. Mete xana xüsusiyyəthonirə nöişind.

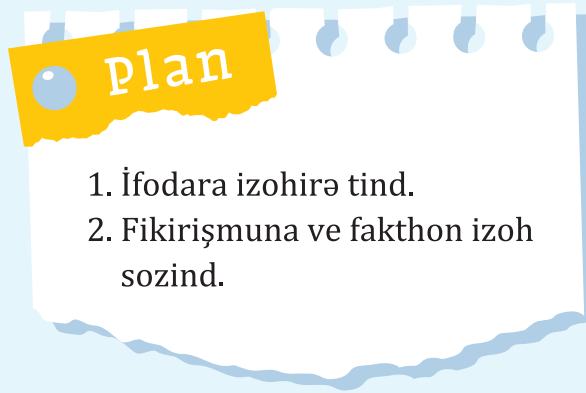
6. Sxemə tamom sozind.

7. Xıştanışmuna bı cö Mete xan təsəvvür sozind. İşmun kiləm minind?

8. Bı əsos “Əz xok poy na ımbı” fikir müzokirə təşkil sozind.

9. Numi “Əz xok poy na ımbı” birə h'ikoya nöişind.

Istiqomət:

1. Mövzu çarxunda nə birəniyi;
2. Obrazhon çarxunda birəniyi;
3. Zamon çarxunda birəniyi;
4. Məkon çarxunda birəniyi.

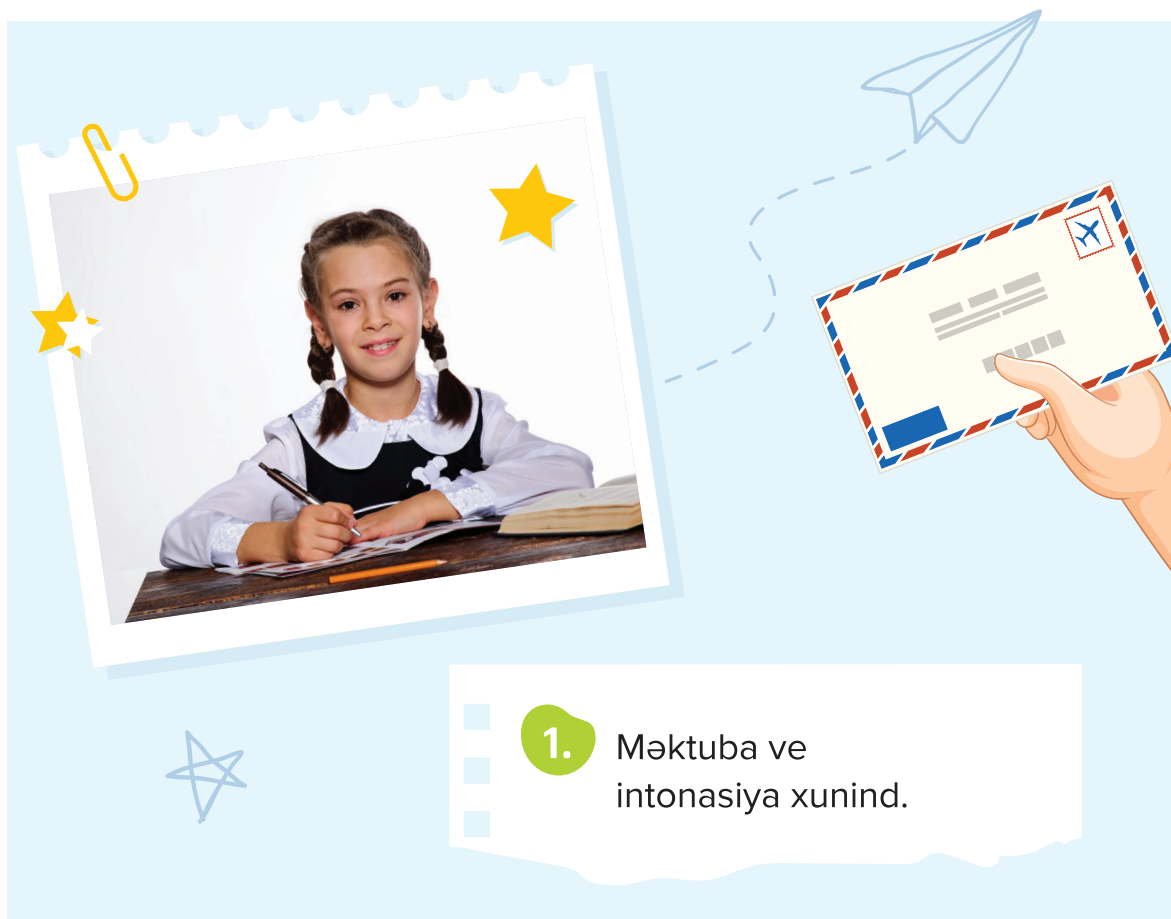

Tə'limot

- ✓ *Əz soda cümləhon istifoda sozind;*
- ✓ *Dialoga bə nöiştan qoydahoni ə'məl sozind (əz işorahon pöyistan, suol və nəqli cümləhon istifoda sozind);*
- ✓ *Sıxanhona düz nöişind;*
- ✓ *Cümləhona düzgün tərtib sozind.*

Dərs 4

Məktub bə əsgər

1. Məktuba və intonasiya xunind.

Salom, əsgər!

Mənə numman Ləmani. Man 4-toyin sınıfa şogirdiyum. Imun həminə xub başunuxtənim. Ammo man be tı təşəkkürmana, məh'əbbətmana bixostənum ki, güyum. Tı bə çətini nə bıdənişirəni və xokmuna, vətənmuna və ımuna müh'ofizə bısoxtəni.

Əzizmun əsgər! Bı h'əqq müh'oribə ancaq əz kitobhon xundem, bə filmhon direm. Man hiç vaxt bombahona səs para biranirə nə şinirom. Cısnəyi

və xini ki h'iss na soxtom, suxta şəhr və dihhona xokistərirə nə dirom. İn-hona h'əmmeyi əz tıra cəsorətti, mərditi və bə Vətən birə kələh məh'əb-bətti.

Be tı bixostənum güyum ki, müh'oribə nə birə h'əyot – xuşbaxta səböh', bı məktəb xande sınıf hamrahoni, bı əz mö birə məkon sərbəst gəştəni. Müh'oribə nə birə h'əyot-əz məktəb ba xuna ancaq səlomət voyəştan, ım-ruzin səböh'ə xuşbaxt voz umoran dunustani. Müh'oribə nə birə h'əyot-aftora hər ruz əz sər bə nüg dərmorani, insonhona hər zamon şor bira-nirə dunustani.

Müh'oribə nə birə h'əyot gözəli. İmun ürə yelig birəniyim. Be əzənin imun bə həmin mehribon, qeyqukəş birəniyim. İşmuna zəhmət və əziyyə-tişmuna əz biyor nə dərordəniyim.

Be müh'oribə nə birə h'əyot qe soğ boşi, əsgər!

Mənə be xuşbaxt e'lgəriman qe soğ boşi!

Ve tı fəxr bixostənum.

Tıra qe xosta Ləman.

2.

Təsəvvür sozind ki, bı tan dərişmun quti puçt hıstı. Ba xuna voyəştəni bə quti puçt ye məktubirə biranirə bədirənind. Məktub beşmun nöiştə bire.

✓ *Ve fikirişmun, in məktub əz kiyi?*

✓ *Bı məktub çı nöiştə bire?*

◆ Məktuba xunda bə'də cavob h'özır sozind.

Tə'limot

✓ *Məzmun məktub oydin birəniyi*

✓ *Məktub səliqəli nöiştə birəniyi.*

✓ *Bı məktub sıxanhon düzgün nöiştə birəniyi.*

✓ *Bə cümləhon əz işorahon pöyistan düzgün istifoda birəniyi.*

Məktuba tərtibi

Məktuba
müraciət
h'isseyiSalom, əziz möman (piyər,
mə'lim, əsgər və s.)*Müraciət birə
şəxs*Ümumi
h'issəBen h'issə müraciət birə
şəxsə əh'vol-ruhiyyəyi və və-
ziyyəti xəbər vəyifta bəbiran.*Kiləmi? Korhontı
kiləm?*Fərqi birə
h'issəBen h'issə əsos məzmun
əks bəbiran.*Məktub
nöiştəgor müəyyən
ye mə'lumat bıdoran,
yoxud xəbər bıvəyif-
tan*Yekun
h'issəMəktuba nöiştə şəxsə bə
h'əqqi mə'lumot və torix
ruşun dora bəbiran*Num və
fəmiyyə nöiştə-
gor ruşun dora bə-
biran.*

Əz biyor mədəronind ki, nöiştəyışmun işmuna və fikirhonişmuna təmsil bısoxtan. Məktub varasta bə'də ürə yərəhiş xunind.

✓ *Bı məzmun nəzokət, səmimiyyət, məh'əbbət, bə məktub nöiştə şəxs h'irmət h'iss bəbiran?*

3.

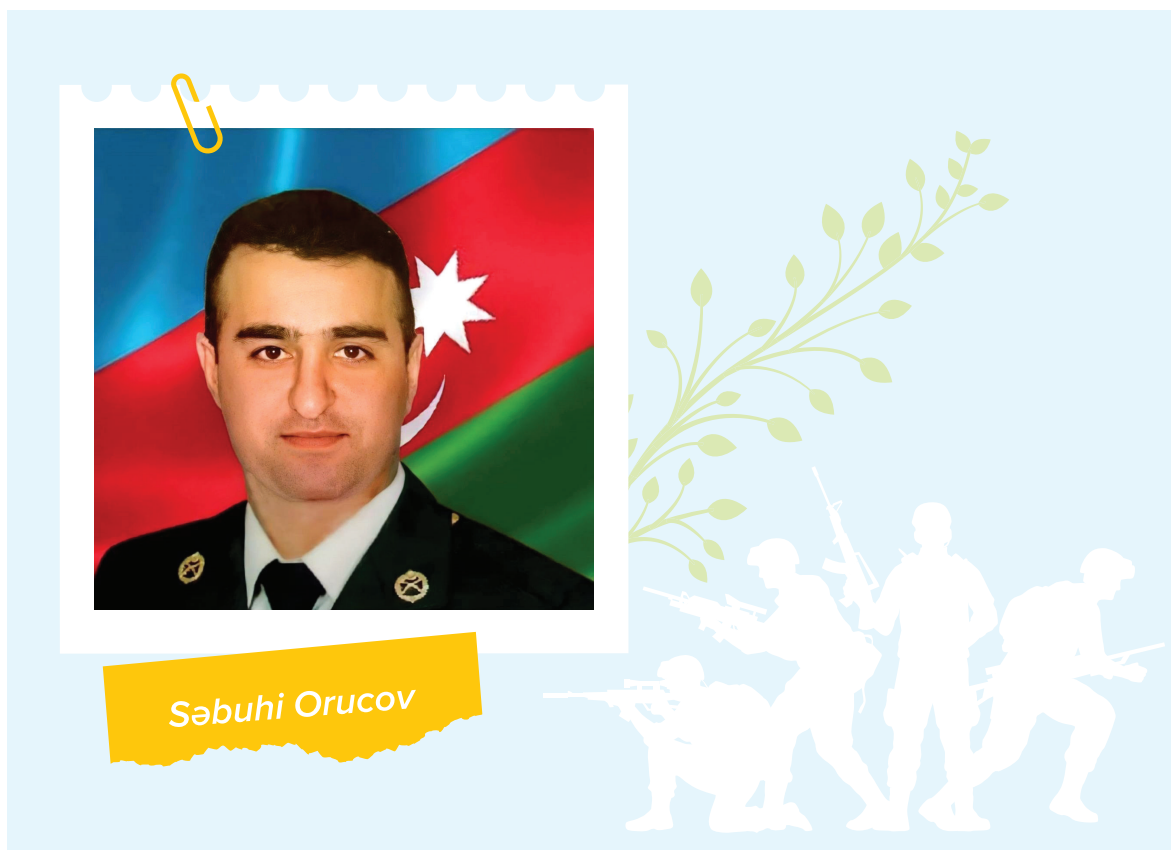
Əz in şəxshon yekirə cürö sozind və məktub nöiştə:

- ◆ Bə mə'limişmun
- ◆ Bə müəllif dərs kitobi
- ◆ Bə idealişmun birə qəhrəmon

✓ *Məktuba bı komin mövzu nöiştəna xıştanişmun fikir sozind.*

Dərs 5

Xok, əgər bı rohi mirdəgor hısti, Vətəni!

İn sıxanhona be xıştan şüor soxta qəhrəmonhona yekiyi Orucov Səbuhiyi. Ürə əsli əz İsmöilli rayonirə qəsəbeyi Löyiji. Şəhid Səbuhi Orucov 20 yanvar bı şəhri Bokü, bı qəsəbe Bülbülə əz mö bire. Bı oilə duto buror birond. Orta məktəbə varasta b'ədə bə 2011–2013-toyin solhon bə Tərtər rayoni hərbi xidmət girəşte. Bə 2020-toyin sol 4 moh bə Türkiyə hərbi tə'lim gürəştə bı. Səbuhi şəhid bəbirəni hələm oileyi na bı.

Dutoyin müh'oribe Qərəboğ bə 27 sentyabr 2020-toyin sol əz sər dəhişt. Həmin ruza Vətənmuna qıryətliyə gedə və kiloni düz 30 sol bı ki, güzət bısoxtan birund. Səbuhi müh'oribə əz sər dəhiştə ruz ba xune xıştanun xəbər na do. Möyi Norınc xola bafan ki, Səbuhi həmişə bə Vətən əz xidmət soxtan qürur h'iss bısoxtan bı". Bı darun xıştan həmişə bə düşmən

ye nifrəti bıdoştan bı. Əz şəhidi xıştan 2 ruz püşö, yəni 24 oktyabr ve mö xıştan ve telefon sıxan bısoxtani kinin güftira bı: “Man ızım bı tə’limum, əz man nigoron mamunind, hər çiyi xubi”.

Şəhid Səbuhi Orucov Cəbroyl, Füzuli və Qubadlı rayonhonirə əz düş-mən bı ozod soxtani əz nəzdik iştirək soxtə. Bı h’əmme də’vohon qəhrə-monihon ruşun dore. 26 oktyabr bı roh Laçın rafta də’vo ve qəhrəmoniyi şəhid bire. Nə’şi ye ruz bə’də 27 oktyabr bə Bülbülərə Xiyobon Şəhidhon dəfn bire.

Şəhid Səbuhi Orucov əz mırdani bə’də ve orden “Beydoğ Ozərbaycon”, midol “Bı roh Vətən”, orden “Be xidmət bə Vətən (III dərəcə)”, midolhon “Cəbrpoyla be ozod soxtan”, “Qubadlıra be ozod soxtan”, “Laçına be ozod soxtan” təltif bire.

Çan qədə Ozərbaycon hısti, Səbuhi və vese Səbuhi birəhon həmişə ve mun san boş! Şəhidhon nə bəmırdənund!

orden
“Beydoğ Azərbaycan”

orden “Be xidmət bə
Vətən (III dərəcə)”

midol “Bı roh Vətən”

midol “Cəbrpoyla be
ozod soxtan”

midol “Qubadlıra be
ozod soxtan”

midol “Laçına be
ozod soxtan”

1.

Bə 3-toyin abzas bı cö nöqtəhon komin ifodəra nöişund, düz ımbı?

- A) Bə düşmən ve nifrəti
- B) Xun dəkərdan
- C) Bə xuna voyəştan
- D) Midol ustoran

2.

Ve mətn əloqədor fikirhona komini səhvi?

- A) Ve vosite mətn bə doğma xok məh'əbbət təbliğ bəbiran.
- B) Səbuhi bə Şuşa şəhid bire.
- C) Səbuhirə ye burori bı.
- D) Xok Vətən bemun əmonəti.

3.

Səbuhi oxirin dəfə ve xune xıştanun çe sıxan soxta bı?

4.

Səbuhirə xüsusiyyəthonirə nöişind.

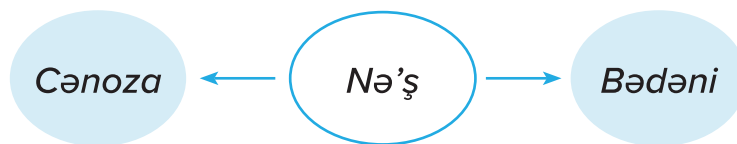

5. Sıxan sozind ki, bı roh Vətən hər kəs çı soxtəniyi? Fikirhonişmun bə sər h'əmmə ufto?

6. Əz mətn ustora təəssürotişmuna nağıl sozind.

7. Nə's sıxanirə izohi komini?

8. Diyə komin şəhidhonmuna başunuxtənid, uşuna yekişuna bı h'əqqi mə'lumot kürə sozind və nöişind.

Ben suolhon cavob nöişind:

Məzmuna be nöiştan:

- ✓ *Səbuhi bı cə əz mö bira bı?*
- ✓ *Ürə əsli əz komin cöyi?*
- ✓ *Şəhid Səbuhi Orucov komin rayona ozod bısoxtəni hələk bire?*

II fəsil

Vəhdət zində biran güftirəniyi

1. Dorhona bəh'si
2. Təsviri inşa
3. Milli simvol
4. Həmrayi
5. Ə'trına gülhon

Dərs 1

Dorhona bəh'si

(Bı əsos numi yeki birə təmsil M.Ə.Sobir)

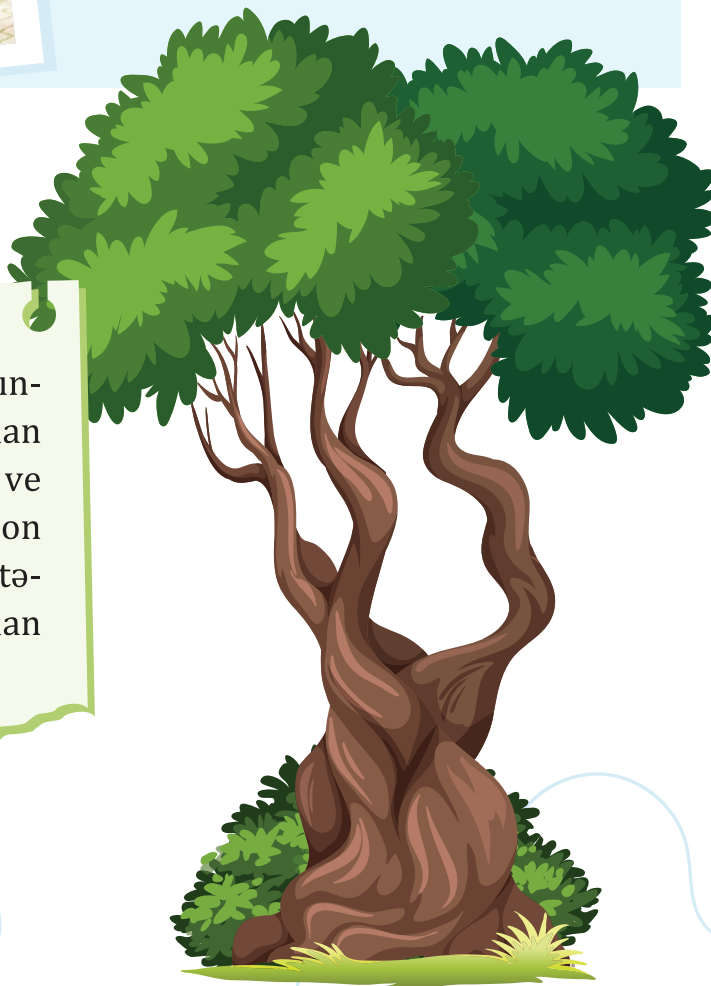

1.

Mətnə bə xarakter və tərz sıxan soxtan obrazhon uyğun xunind.

Bı ye boği müxtəlif dorhon köyr bira bı. Hər yekışuneş ba xıştan məxsus cəhəti bı. Ye ruz ba are si, palut və şam dorhon müboh'isə bə'məl imo. Palutdor güfti:

– Man əz h'əmmeyi bılındum. H'ətto kühhoniş ve man h'əsəd bıbərdan. Boğhon ve man fəxr bısoxtan. İnsanhon bı kölgeman istiroh'ət bısoxtə-nund. Zıhrinə kilokiş be man nabıstan tə'sir soxtan.

– Vəsi, xıstan tıra tərif dori.
Tı bılındış boşı, na muduni be
man tö biran! Bı toxahontı birə
qozahon bə ki lozımı? Ammo
mənə həm meyvəhonman, gö-
zəli, həmiş ləzizi!

Şamdor ve h'irsi güfti:

– Tihi-tihi sıxanhon mägüyind! Bı
ye odi xinikiyi işmuna tobişmun nısti!
Zumustun tan umoran bı sərişmun
vəlg na bamundan! Gözəlişmun ni
bəbiran. Ancaq mənə toxahonman
doim yoşılı. Həmişə bə insonhon lo-
zım bəbirənum! Uşun əz man ...

“
Ve fikirişmun,
şamdor sıxan
xıstana kiləm san
tamom sozı?
”

2. Bə num mətn münosibət ruşun tind. Num bə məzmun uyğuni? İşmun kiləm num mıdorind?

3. Bı mətn *tə'rif* sıxani bı komin mə'nö kor fidoşta bire?

4. İn fikirhona yeki bı mətn nısti:

A) Bə nitq sidor bə qoydahon ədəb ə'məl nasoxtond.

B) Palutdor bə mih'kəmi xıştan işora bısoxtan.

C) Dorhona hər yekiyi foyde xıştana bıstan.

D) Şamdor doim yoşıl bəbiran.

5. Bə mətn əsosən ımbı güftiran:

1. *Əz palutdor vese ızım istifoda bısoxtənund.*

2. *Si bə müxtəlif ranghon bəbiran.*

3. *Ancaq ye dorirə meyveyi ləziz bəbiran.*

4. *Ba zumustun vəlghon sidor və palutdora mij bəbiran.*

5. *Palutdor doim yoşıl bəbiran.*

6. *Şamdor bə cəmoə't dora xeyirə bı h'əqqi sıxan bısoxtan.*

6. Bə nitq komin dor loğagəri və bədraftori diyə qeyi? Ve fikirişmun uşun ve həmin kiləm sıxan soxtəniyund?

7. Cədvələ tamom sozind.

tərbiyə
bısoxtənund

Ve vosite
MƏTN

tənqid
bısoxtənund:

8. Bə sxem əsosən sıxan sozind. Bə obrazhon dorhon münosibət ruşun tind.

Nümunə:

Man bə şamdor h'əqq bıdoranum, çünki

Ü, sidora və palutdora bə düz sıxan soxtan də'vət bısoxtan

1

Əz şamdor xoşman na umə, çünki

bə fikirhon dorhon h'irmət na bısoxtan.

2

H'isob bısoxtanum ki,

3

9. Ve vosite mətn komin fikirə bı rasundənund?

10. Əz piyərana sıxani komini bə ideye mətn uyğuni?

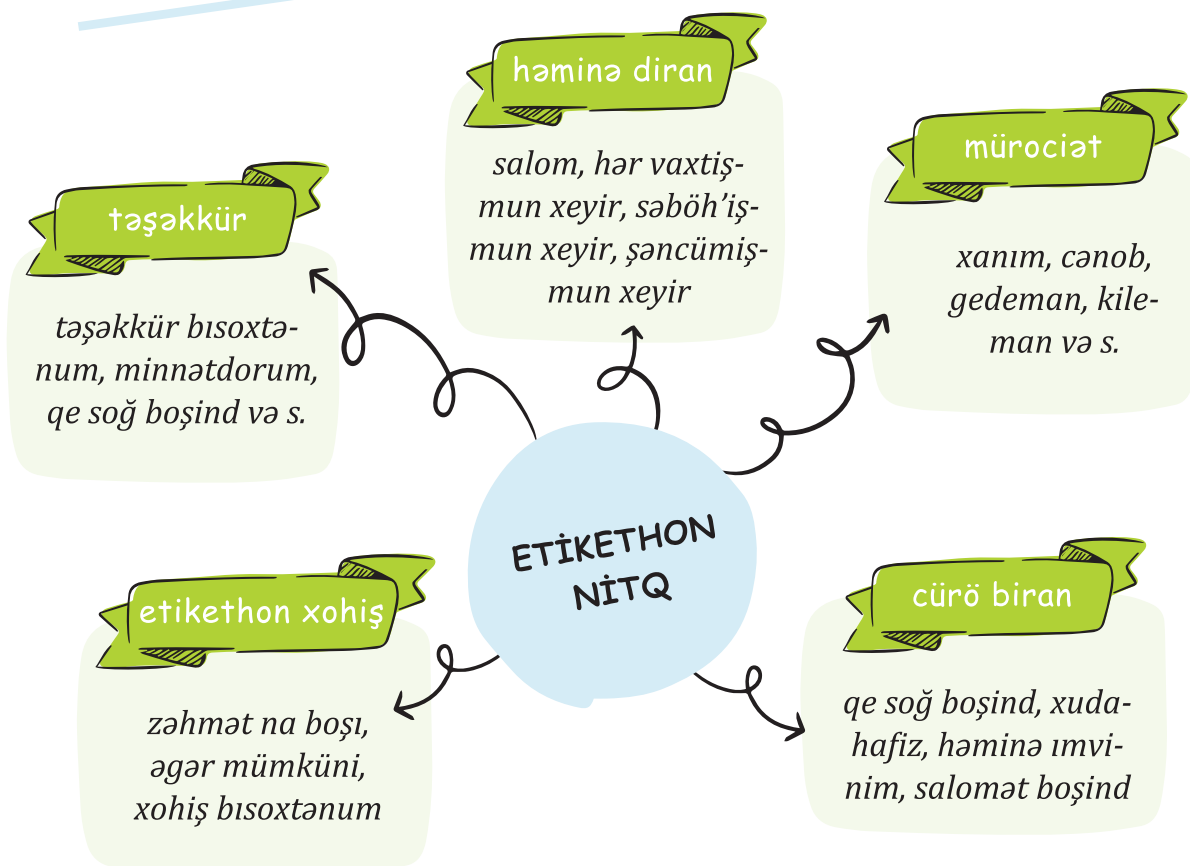
- A) Təh'l sıxansoz şırına sıxan nə mişinöy.
- B) Sıxan hi, bə küh ımvəronı, sıxan hi, əz küh ımfirorı.
- C) Loğagəri xəcoləti miyonı.
- D) Ödəminə duhunirə voki, bə'də bö qiymət ti.

11.

Bə biyor dorind

Hər xalqirə bə xıştan
mürociət, həminə diran,
cüröbiran, təbrik və s.
formahoni, ifodahoni
hısti. Beşun etikethon
nıq bafanund.

Nıqə be mədəni birani sıxan bısoxtəni əz
etikethon nıq istifadə soxtan lozımı.

12. Əgər dorhon düst boşund, çı sər mızəni?

13. Cədvələ tamom sozind.

İnson əz keyfiyyəthon xıştan sıxan bısoxtəni

diqqət soxtəniyi	rah na dorəniyi

14. Bı cö nöqtəhon roho dora birə h'ərfhona əlova sozind.

palu...dor

müb...h'isə

k...lok

t...rif

zumu...tun

xini...i

to...ahon

15. Mətnə piştirə davom sozind.

Plan:

✓ *Müboh'ise dorhona pöyundə h'odisə yaxud şəxs*

✓ *Dorhona səhv xıştanuna bə sər uftorani*

✓ *Nəticə*

Dərs 2

Təsviri inşa

“
Ye əşyoyirə
surəti
”

“
Ödəminə, yaxud
əşyora ve nöiştən
yaxud şifohi
təqdim soxtan
”

BE TƏSVİRİ İNŞA NÖİŞTAN

- ✓ Mövzu cürə bəbiran:
- ✓ Təsvir birə şəxs, yaxud əşyora xüsusiyyəthonirə be ruşun doran, əsasən, əz əlomət ifoda soxta sıxanhon istifoda bısoxtənund;
- ✓ Cöyi umorəni əz mə'nöyi nəzdik, yaxud əks birə sıxanhon istifoda bısoxtənund;

Əgər bı mətn birə obraz, yaxud ye şəxs san təsvir boşı, əvvəl ürə müs-bət və mənfi xüsusiyyəthoni və bə insonhon münosibəti müəyyən bəbiran.

- ✓ Bə obraz, ürə bə doxili və xorici əloməthoni, bə h'isshoni münosibət ifoda bəbiran.

Nümunə:

Usto Zeynələ numi Tüti birə ye şeş sola kileyi bı. Tüti qe **siyəh və eybəcər** bı. Möyi ürə əz kırıpəgəri “Siyəh kilə” qiyə bızəran bı və qe əziz mıdoşt. Ürə əsl numirə əz bi-yor dərordə birund və hər kəs ürə ven num qiyə bızəran bı. Siyəh kilə **qe nodinc** bı. Xıştani kilə bı, ammo ve kiləhon vozi soxtana na mıxost; həmişə ve gedəhon vozi mısoxt. E'lhon əz Siyəh kilə mıtərsirund, çunki ü **qe cürətli** bı və ürə bə püşö mişti hiç kəs na mudunust pöyistan. Siyəh kilə **həmişə zəifə tərəfirə mıgırift**. Siyəh kilə **qe rəh'mbədıl və dəsivoza** kilə bı. Bı dəsi çı mufto üre ve hamrahhon xıştan poy mısoxt.

Əz h'ikoye S.S.Axundov “Siyəh kilə”

zohirə
təsviri

təsvir
doxili key-
fiyyəthon

1.

Bə obraz be münosibət ruşun doran əz bə ziro birə cümləhon imbi istifoda soxtan:

Man h'isob bısoxtənum ki, Siyəh kilərə gözəl nə birani ürə bə doxili oləmi tə'sir na bısoxtan. Ü, zıhrını, rəhmbədılı, ve düsthon xıştan səmimiyyə. Mana in obraz qe bı xoşman umo, çünki Siyəh kilə vese bire xıştanı.

2.

Əgər ye mənzereyi, əşyoyi, məkoni və s. təsvir bəbiran, ben h'öl:

- ✓ *əşyo, mənzərə, yoxud məkon ve diqqəti müşohidə bəbiran;*
- ✓ *ümumi təsəvvür bə'məl umoran;*
- ✓ *bə zohiri, cürö-cürö əloməthoni diqqət soxta bəbiran;*
- ✓ *bə ranghon diqqət soxta bəbiran;*
- ✓ *bə obyekt şəxsi münasibət ifoda bəbiran.*

*bə obyekt şəxsi
münasibət*

Ozərbaycon!.. Doğma vətənmuna gözələ təbiəti hıstı.

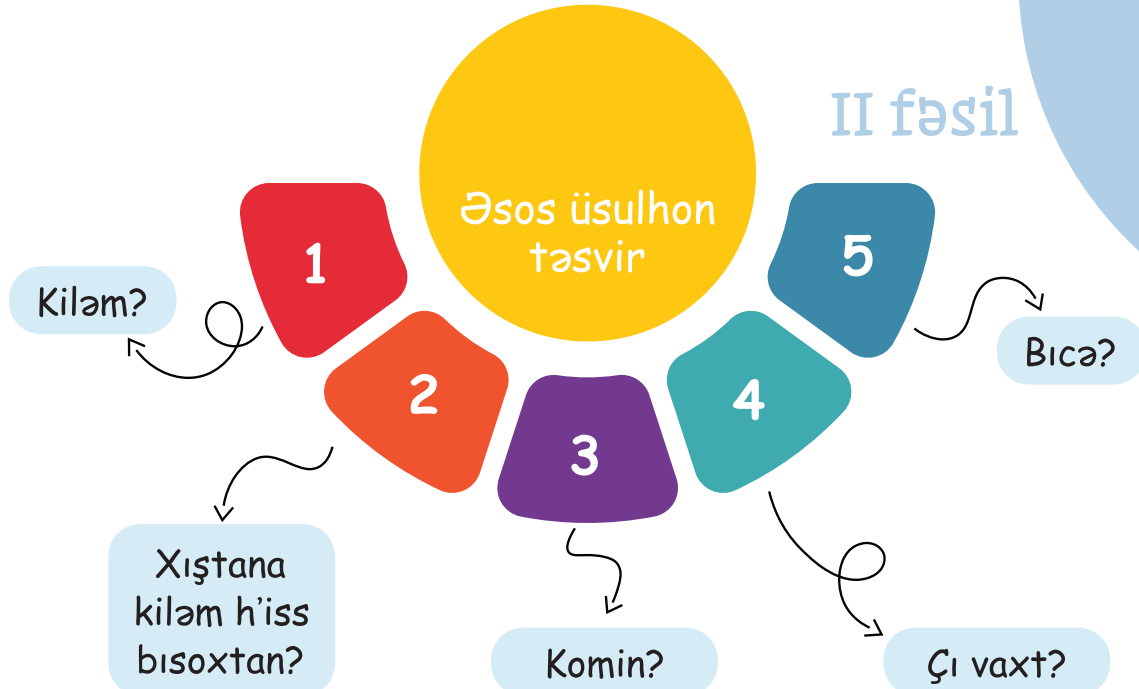
*diqqət bə
əloməthon*

Səböh'hon birə nəsimə əz tə'siri bə'zən vəlghon bəgımıstan, bə zəmihon, tərəhon, biyobonhon vese xolı vodora birə lətif, nərmə güvohhon, gülhon vese dəryo lapar bızəran, ba are **yoşıla** vəlghon pəh'nun birə quşhon səs bə səs doran-doran baxundan birund. Çım çarxundan qədər oçığı, yoşılı, tərəhon, raftan-raftan bə püşömun əz həmin gözəl təbiət, diyə cunlı lövhəhon voz umoran bı: dırıjd, nohamor, ətəkhoni vese küle qətdəli vodora birə kühhon əz areyi bə zəvər bıvərmorəni təbiət və havo tamom üzgə bəbiran, inson ve pura dıl nəfəs bastoran. Əz gözələ ə'tr nərmə güvohhon, **rangbırang** gülhon və əz nə'nö küh inson bihuş bəbiran bı.

rang

rang

Əz h'ikoye A. Şaiq "Köç"

Nümunə:

Are kühhon na baburiran bı, uşun vese zincir həminə qucoq zərə birund. **Bə təppe ye qucaya kühi** vərmorim. Bə püşömun **diyə ye kələ** kühi dərmorim. İn küheş girəştim; **vese səltənət gül ye oçığıyi** dərmorim. İn cö ve **xəstə** üşə, **lütə** qayahon, **sıldırım** dərəhon həminə qucoq zərə birund. Əz dūr bə domun ye təpeyi əz pancdəhto iborət ye obeyi pördö bı. Bə oba **bə şəncüm** rasirə birim. **Əz şori bı ye cö nə bıstan birum pöyistan.**

kiləm?

bıca?

Çı məh'əl?

Xıştana h'iss soxtan

3. Təsviri inşa be nöiştan.

Plan:

- ✓ Mövzu cürö sozind və num tind;
- ✓ Cürö soxta obyektə bə zəvər birə plana bə əsosi ürə təsvir sozind;
- ✓ Münosibət ruşun tind.

Dərs 3

Milli simvol

Fikir sozım!

Ustorum yeki əz bozor,
Ba xuna vokərd- ye hazor.

1.

Komin meyve
yofvinuma cavobi?

A)

B)

C)

Əz qədim zamanhon ənordor ve gülhon xıştan, ve meyve xıştan, ola dənəhon xıştan ve gözəli xıştan və şırına dod xıştan məşhuri. Bə ənər şö meyvehon bafanund. Ənər ancaq bə gözəli və dod xıştan na, həmiş be foyde xıştan şö meyvehoni. Əz güftiranhon, forme toc şöhona əz toc ənər vəyıfton.

Bı qədim zamanhon müdrikhon ənər xordana tövsiyə bısoxtan birund və bafan birund ki, ənər insona qəlbirə əz paxılı və nifrət təmiz bısoxtan.

Bı **Ozərbaycon ənora** müxtəlif növhoni birasiran. İn əz zəngini təbiət-mun, əz bərə birə nihto qurşoq iqlimə birani bə'məl umoran.

Bı Azərbaycan ənordor, ürə meyveyi, bə toc xünö güli bı rəssomi diyə qe istifoda birə. Ənər rəssom Azərbaycan Toğrul Nərimanbəyova bə'məl vorda əsərhonirə rəmziyi. Ürə bı fəaliyyəti natürmorthon diyə qeyi. Rəssom bı tablohon xıştan gözəli ənora ve kələh həvəsi təsvir soxte. Ürə bə

"Natürmort ənorhon", "Ənorhon", "Natürmort ənordor", "Nağıl Şərq" və soir əsərhoni inə şohidi bəbirənim.

Ürə bı rəsmhoni ənor h'əmme dünyora gəşte. Rəssom bə əsərhon xıştan ye miştirə bı kələhiyi birə ye meyveyirə bə timsoli Vətənə ruşun dore.

Toğrul Nərimanbəyov bı h'əqq ənor bafan: "Man ənora bə **Göyçöy** rafta bə'də xostum. Bı Göyçöy kələ ənora boğhonirə bədirəni bə rıqqət umorum. Bə Bokü voyəştum və uşuna bə kəşiran şüru soxtum. Bə sər uftorum ki, bı ənor qeyə mə'nö və fikir hısti. Man uşuna ancaq əz birun nə bıkəşirənum, həm darunirə, həmişə mohiyyətirə bıkəşirənum".

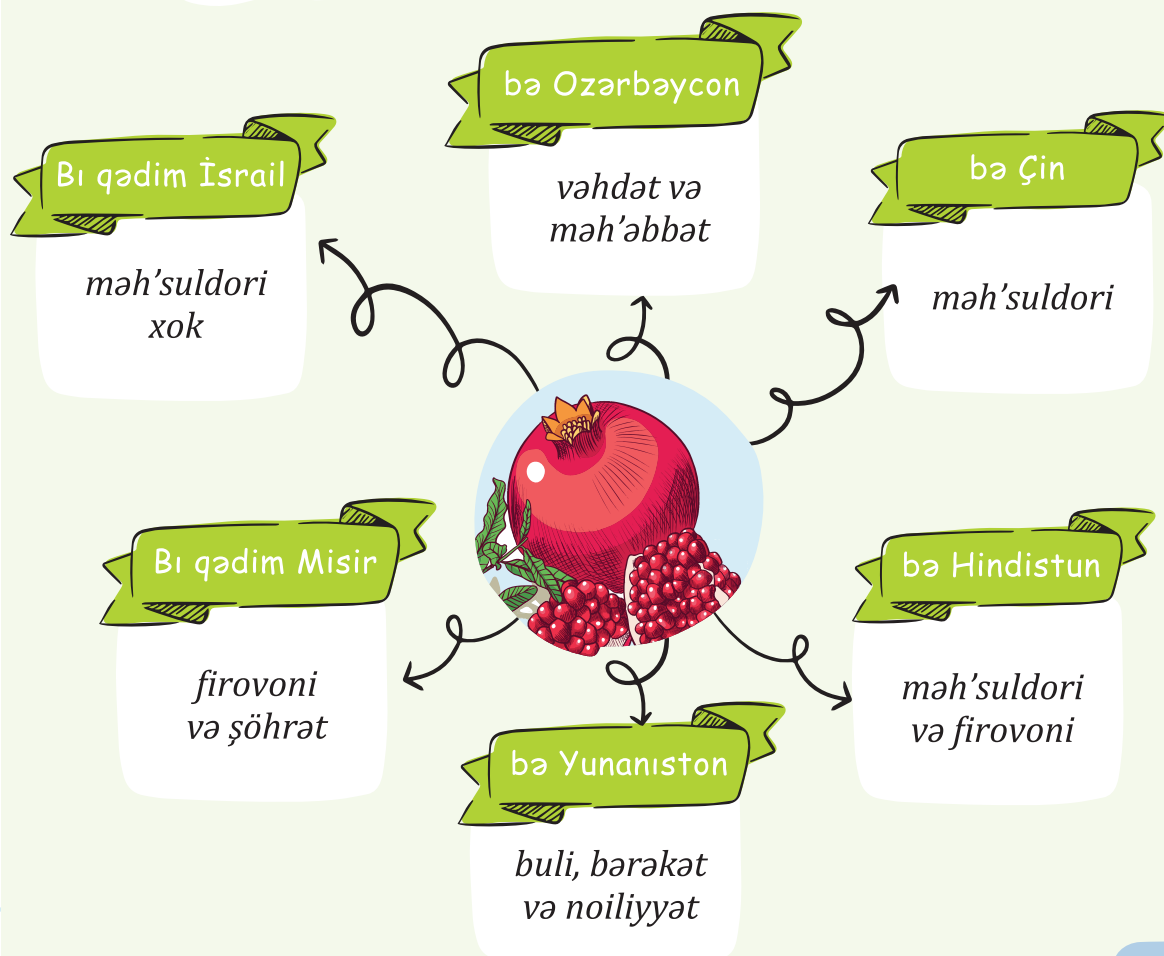
Ola rangi birə meyve **ənor** bə ölkemuna milli **simvoli** çarxıste.

Ənor be ançı Ozərbayconna milli simvoli h'isob bəbiran?

2.

Bə əsos sxem sıxan sozind.

“Ənor” latına sıxaniyi, mə’nöyi
“dənəvər” güftirəni. İn ürə ve
formeyi izoh bəbiran.

3. Əz inhon kominə bı h’əqqi bı mətn sıxan soxta nə bəbiran:

- A) Bı təsviri sənət Ozərbaycon əz ənör qe istifoda biran
- B) Əz ənora məşhur meyvə birani
- C) əz foydəhon ənör
- D) Bı rəssomi ənora simvol birani

4. Bı mətn ben suol cavob nısti:

- A) Bı qədim zamonhon müdrikhon bı h’əqq çı bafan birund?
- B) Bı komin əsərhon T.Nərimanbəyov ənör təsvir bire?
- C) Vətən ənör bıceyi?
- D) Ənordor ve çı məşhuri?

5. Bı mətn komin abzas məntiqi sırara ba kur bıdoran?

6. Be ançı ənör vəhdət və bulirə təmsil bısoxtan? Fikirhoniş-
muna izoh sozind.

7. Ve vosite mətn komin fikir rasunda bire?

8. Bə mətn güş dorind və bə suolhon cavob tind.

✓ Ənora komin xüsusiyyəthoni hısti?

✓ Güşdoşta və xunda mətnhonişmuna müqoyisə sozind.

ƏNOR		
	Bə güşdoşta mətn	Bə xunda mətn
Xünöyə cəhəthon		
Fərqi birə cəhəthon		

Qoyda

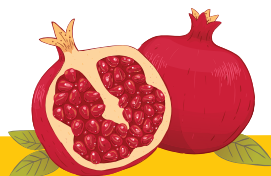
Hər ye soh'ərə ba xıştani məxsus sıxanhoni hısti. İn sıxanhona həmin soh'ərə mütəxəssishoni bə sər baftorənund. Ben sıxanhon **terminhon** bafanund. Terminhon sıxanhon ixtisosi.

Məsələn, bə riyoziyyat fənni tənlik, ədədə uxi, bə zuhun Ozərbayconı soıt, somit, cümlə və s. sıxanhon termin h'isob bəbiran.

9. Bı mətn "Milli simvol" termin hısti? Həmin sıxanhona cürə so-zind. Uşuna termin biranişuna izoh sozind.
10. Biyend bı ye cö vomızim: Ənora be sağlami foydəhoni və zərərhone çiysi?

Foydəhon ənör

1. _____
2. _____
3. _____

Cüstan

Zərərhone ənör

1. _____
2. _____
3. _____

11. Şəkilə təsvir sozind.

Plan:

1. Bı şəkil çı təsvir bire?
2. Əz komin ranghon istifoda bire?
3. Bə şəkil münosibətişmun kiləm bı?

Toğrul Nərimonbəyov.
Bı boğhon Göyçöy

Dərs 4

Həmrayi

Kələh Rəhbərə və iftixori güftirə “Man həmişə fəxr bısəxtənum ki, man ozərbayconiyum!” kəloni h’amme ozərbayconihona ba zuhuni əzbəri.

Cüstan

1. Ve fikirişmun Kələh Rəhbər in kəloni mə və komin münosibət güftirə?

2. Dora birə mə’lumothona xunind və həmin torixi ruza müəyyən sozind.

- ✓ *İn torixi ruz əvvəl bə 1991-min sol bı Naxçıvon e’lon bire.*
- ✓ *İn torixi ruz ve təşəbbüs Kələh Rəhbər girə-runda bire və ü nümayiş soxtə ki, xalqa bə ətrof xıştan bə kürə soxtan qodiri.*
- ✓ *İn l’də mühüm əhəmiyyəti hısti, çünki ü bə cürö-cürö ölkəhon zistə ozərbayconihona ve həmin be vəhdət və əloqə be bə’məl vordani qe lozımı.*
- ✓ *İn ruz dünyora bı əz 70 zəvər ölkeyi zistə və miqdori əz 50 milyon qe birə ozərbayconihona bə ətrof xıştan bıstan kürə soxtan.*
- ✓ *Bə 9-10 noyabr 2001-min sol bı Bokü ven münosibət I qurultay təşkil bire.*

Sərkəlof

İn torix:

- ▶ Sola oxırin mohi.
- ▶ Sola oxırin ruzi.
- ▶ Moha oxırin ruzi.
- ▶ Həmin ruz duto i’d qeyd bəbiran.

3. Bı oxir cüstan bə ziro dora suolhon cavob tind:

- Həmrəyi çiyi?
- Kələh Rəhbər be ançı ozərbəyconihona həmrəy biranirə bixostan bı?

4. Bı sər şəkil kor bısoxtəni diqqət sozind:

- ▷ İşmun şəkilə kiləm təqdim minind?
- ▷ Bı şəkil çı təsvir bire?
- ▷ İn şəkilə be man komin tə'siri bı?
- ▷ Be ançı in şəkil kinin kəşirə bire?
- ▷ Bə dizayn şəkil maraqlı çı hıstı?
- ▷ İn şəkil bə dənışirəgor çıra rasundəniyi?

Dərs 5

Ətrına gülhon

“

Be vətənpərvər biran sato əsos şərt vocibi: Yekimin ini ki, vətənpərəst birana xostəgor vətən xıştana torixirə, ədəbiyyotirə, coğrafiyeyirə xub dunustəniyi. Dutoyin ini ki, un şəxsə ye peşeyi boşı ki, ve əməlhon xıştan dunı bə Vətən xeyir doran. Satoyin ini ki, xıştana bı roh Vətən əz fədo soxtan na tərsı. Bon şəxs ki in sato xüsusiyyət nısti, bon məh'al bı bore Vətən sıxan soxtan na ımvərzi.

Ümummilli lider Heydər Əliyev

”

- ✓ *Ve fikirişmun, be ançı bı əvvəl mətn Kələh Rəhbərə əz sıxanhoni istifoda bire?*
- ✓ *Bı mətn əz komin h'odisə mudunund sıxan soxtan?*

1.

Mətnə bə xarakter obrazhon uyğun xunind.

Plan:

1. Gülsüm xolara müloyim sıxansoxtan tərzi
2. Firəngizə maraqlıyə suolhoni
3. Kərim doyirə qəmginə səsi

Ve Firəngiz gülhona hə nüg öü dorim varastim. Kərim doyi ve Gülsüm xola ba xuna umorund. Imun bı eyvon niştə birim. Gülsüm xola bə gülhon dənişirə bə'də kile xıştana əz kori xoşi imo:

– Qe soğ boşi, kileman, gülhona xub öü dore.

Söhbətmun əz gülhon ufto. Man güftürum ki, hər gülirə xüsusiyyəti bə-biran. İn h'əmmərə bə xoşi umo.

Bı yərəh Firəngiz ye çiyirə bə biyor vəngəst, ba qul piyəx xıştan çarxıst və xəbər vəyift:

– Piyəx, tı qərənfilə be ançı in qədə bıxostəni?

Kərim doyi bırchon xıştana kəşi. Rang ruyi çarxıst. Ye qədər bə fikir raft və güfti:

– Man hezım beşmun ye əh'voloti san sıxan sozim.

“
Ve fikirişmun,
Kərim doyi beşun
komin əh'volota
sıxan soxt?
”

2. H'odisəhon kirə əz duhuni nağıl soxta bəbiran?

A) Firəngiz xolara

B) Kərim doyrə

C) Firəngizə

D) III şəxsə

3. Gülsüm xola be ançı bə kile xıştan təşəkkür soxt?

4. Bə mətn əsosən Gülsüm xola, Kərim doyi və Firəngizə xüsiyyəthonirə nöişind.

Kərim doyi	Gülsüm xola	Firəngiz

5. İdeye mətnə müəyyən sozind.

6. Bı mətn birə komin h'odisə əsos fikirə be yoftan kümək bısoxtan?

7. Məzmun mətnə be sıxan soxtan bə ziro dora birə plana istifoda sozind.

plan:

1. Obrazhona cürə sozind və vəşun ələqədər

h'odisəhona müəyyən sozind.

2. Bə sərə h'odisəhon diqqət sozind.

3. H'odisəhona ve ye cümleyi ifoda sozind.

Nümunə:

Məzmunə sıxan bısoxtəni h'odisəhona əz duhun III şəxs tind.

Bı mətn	Əz duhun III şəxs birəniyi
Gülsüm xola bə gülhon dənışirə bə'də kile xıştana əz kori xoşı imo: – Qe soğ boşı, kileman, gülhona xub öü dore.	Bə gülhon dənışərə Gülsüm xola bə Firəngiz təşəkkür soxt, çünki gülhona xub öü dore.
...	...

8.

Ve zənnişmun, bı mətn əz komin torixi h'odisə söhbət bıraf-tan? Bı h'əqq həmin h'odisə çı bıstənind?

9.

Vətənpərvər biran çı güftirəniyi? Xıştanışmuna vətənpərvər h'isob bısoxtənind? Fikirhonişmuna sübut sozind.

Bə biyor dorind

“

Ətrına gülhon” bədii mətni.

Bədii bafani bə
sər baftorəni:

h'əyotə ve vo-
site surəthon
təsvir soxta

gözəl, zərif

bə tələbhon
incəsənət
cavob dora

Xüsusiyyəthon bədii mətn inhoni:

- ✓ H'odisəthon təsvir bəbiran;
- ✓ Obrazhon bəbiran;
- ✓ müəllif ve vosite obrazhon
çıra bıxostan güyü, bə xundə-
gorun bırasundan.
- ✓ bədii mətnhona ideyeyi bə-
biran.

10.

Bı mövzu “Beydoğmun istiqlolmuni” təsviri inşa nöişind. Mudunind plan gırıftan.

III fəsil

Mə'nəvi dəyərhonmun

1. Nun
2. Mətn
3. Nəqli inşa kiləm nöiştəniyi?
4. Təh'lə öü
5. Nəsih'ət piyər

Dərs 1

Nun

Zəhmət nə mıkəşi, ə'ssəl na mıxori.

(Piyəruna sıxani)

1.

Piyəruna sıxanirə kiləm mudu-
nind izoh soxtan? Ve fikirişmun,
piyərun ven ifoda be mun çı
bıxostənu d güyund?

... Mö nun bəbü rjundan bı. Ü, ve şoriyi bı tənür birə bə kələh porçahon xəmir bıdənişiran bı. İn naxşına nunhon vese cıldhon şəkilinə kitob pördö bıdoran bı. Mö in nunhona be ə'zizə kük xıştan bəbü rjundan bı. Cə'fər bıxostan bı xunı. Möyiş bıxostan bı ki, gedeyi xunı və savodlı boşı. Fikir bısoxtan bı ki, ve mənfə'ət nunhon e'l san bə məktəb buro, təhsil bustunı. Cə'fər həmiş bəxostan bı ki, mö xıştana əz in gürüna zəhmət xilos sozı və bə h'əmme oilə və cəmoə't xıştan xidmət sozı.

Cə'fər əz sər səböh' əz xo vaxışt və bə h'əyot dərmə. Di ki, möyi bı tan tənür pöyiste:

– Mö, əz ru bıdənişirəni nunhontı qe qəşəng na bəbiran, gözələ naxışhon nə bızərəni. Ammo bıxordəni qe ləziz bəbiran, h'əmmeyirə bə xoşı umoran. İnə sirri çiyi?

Mö ve fərəh'i xandist:

– Nun ve bəzəy ru xıştana ləziz nə bəbiran, baleman! Nuna lozımı ki, moyeyi saxt boşı, xəmiri xub biyo, bı tənür əlöü zıhrın suzı və bə'də nuna ve səliqeyi dabandi və əz ü bə'deyiş vakani. Dəniş bon məh'əl nuntı be tı ləzzət mıtı, bə üzgeyiş.

E'l əz dəst mö xıştan gırift:

– Mö, nün bə'zən xub nə bəbırıştəni xuntı beş siyəh bəbiran?

Möyi cavob do:

– Be əzənin ki, ve nun bı ye cö h'əmme zəhmətman bə tihi bıraftan. Lo-zımı ki, ödəmin zəhmət xıştan bə bod na tı. Niməlitə kor insona ımırirə notamom bısoxtan. Tamom birə kor dıl insona cavon bısoxtan. Kora lozımı ki, ve həvəsi sozi və hər korirə ve qiryəti bə sər zəni!..

Kük dəsthon mö xıştana bə löhon xıştan vəyəsund. Hə bı yərəh bə xori parıst və pöhon möxıştana qucoq zə:

– Mö, ay mö! Tı ba çı xubi!.. Çünki ...

“

*Bə təxəyyülişmun
əsosən kükə sıxan-
honirə tamom
sozind.*

”

Seyfəddin Dağlı

1)

2)

3)

4)

2.

Bə mətn əsosən şəkil-hona sıreyirə müəyyən sozind.

3. Əz mətn əz duhun mö dərmora piyəruna sıxanhona cürö sozind.
4. İnsan be an çı bilik bə dəst vordəniyi? Be bilikli biran çı soxtan lozımı?
5. Mö bə kük xıştan komin müsbət xüsusiyyəthə təbiyə bı-soxtan? Cədvələ tamom sozind və bə suol cavob tind.

Xüsusiyyət	Təsdiqsoxta cümlə
1. bə nəsil basta biran	Nuna moyeyi mih'kəm birəniyi.
2. Qeyqukəşi	...
3. ...	Ödömin zəhmət xıştana bə bod na dorəniyi
4. ...	...

6. Bə mətn əsosən xüsusiyyəthə Cə'fərə güyind.
7. Bı mətn birə əsos fikirə müəyyən sozind.
8. *Tənür* sıxanirə leksik mə'nöyi komini?

*Əz sanq duxta
birə dəzgohu*

*əz gıl dırış
soxta kələh kürə*

*əz metal h'özır
birə dəzgoh*

9. Mə'nöhə sıxanhə müəyyən sozind və uşuna və ux vəyəsunind.

naxış

gözəli dora ye çiyi

bəzək

əz kombinasiye ranghon iborət

Nun bə xunemun kiləm umoran?

10.

Əz dora birə sxem istifoda sozind və numi “Nun bə xunemun kiləm umoran?” birə mətn h’özır sozind. Mətn bə sərrost soxtan əz hoçər sıxanhon istifoda sozind.

koştan-durundan

- taxıl
- zəmi
- gəndım (cılı, ərzın)
- durundan
- gübrə
- yelig biran
- koştan
- kombayn

h’özırsoxtan

öüsüvö
zavod nun
orda soxtan
kisə
masin
orda
forma
bürjundan

furuxtan

mağazin
növ
piştaxta
furuxtəgor
gigiyena
kassa
h’əqqirə doran
qəbz

Bı cö işore suol san nöişind?

Ben xuna birə hoçər sıxanhona müəyyən sozind, cümləhon dırst sozind və mətnə bə sər rasunind

Əz gəndım komin
orda mə’mulot-
honi h’özır
bəbiran?

11.

Bə “Müxtəlif xalqona milli nunhoni” mövzu təqdimot h’özır sozınd.

plan:

1. Bı h’əqq milli nunhon be mə’lumort kürə soxtan 1-2 xalq cürö sozınd.
2. Həmin xalqona bı h’əqq milli nunhoni mə’lumot kürə sozınd.
3. Əz qəd kürə soxta mə’lumothon lozım birəhonirə cürö sozınd.
4. Mə’lumothona təsdiq soxta şəkilhona tup sozınd.
5. Be müqəddimə mətn h’özır sozınd. (Əz müvofiq birə piyəruna sıxani vese epıqraf mudunind istifoda soxtan.)
6. Cürö soxta mə’lumothona və şəkilhona bə təqdimot əlova sozınd.
7. Oxır mətnə nöişınd.

Nümunə:

Epıqraf

“Xordəniyə hər çiyi qidoyi,
ammo nun kələhin mö qidoyi”.
(Hindhona piyəruna sıxani)

Müqəddimə h’issə

Imun nuna həmişə əz hər çiyi zəvər gırıftem. Odətən, ba xunemun sıfrə bıvokərdəni əvvəl nün və nimikə bə sıfrə beştənim. Əz orda h’özır birə nun həmişə müqəddəs h’isob bire. Ü, in-sona ruzinə təlaboti birə ərzoq məh’suli.

Man imruz bixostənum ki, beşmun bı h'əqq Türkiyəyə milli nunhoni mə'lumot tum.

Bərə, əsosən, əz orde cıh gəndım vese "bazlama", "kövrək nun", "nun tənüri", "Nun Vəq-fikəbir sanqına soba" numhoni birə nunhon h'özır bəbiran.

İn nunhona forma və dodhoni müxtəlif bəbi-ran.

Bazlama əz türk mətbəxi ye növ nuni. Bə'zən bə daruni qiymə və yo pənir nohra bəbiran.

Kövrək nun"a ve oxlō bıvokərdənund və bı sər soc bəbürjundənund. Qe maraqlıy ki, in növ nun ye çanto oilərə ve iştiroki h'özır bəbi-ran. Bürjundan -bürjundan bə sər həmin vəkirə bəbiran və bı məh'əl istifoda bə səri öü başun-dənund. Nərm birə bə'də ürə ve müxtəlif xo-rumhon bıxordənund.

Nun tənürirə bə tənür dabastənund və bəbürjundənund.

"Nun Vəqfikəbir sanqına soba" bə Trabzon bəbürjundənund. Odətən, ve h'eyvundori məş-ğul birəgorun bə yeyloğ işnə bəbirəni in növ nuna bəbürjundan birund. Nun ye çan ruz nüg bamundan.

Vese Ozərbəycon, bə Türkiyəyiş bı tənürhon əz nun əlova, kərg və müxtəlif güştuna xorum-hon bəbürjundənund.

Əsos h'issə

Oxır

*Kıləm ki bədirənin, vese h'əmme xalqhon bə sifre
Türkiyə əz müxtəlif növ nunhon istifoda bəbiran.*

Dərs 2

...

Bı məh'əl xundan

Mətnə baxundəni bı mətn birə
sıxanhona düzgün tələffüzi və
intonasiyeyirə bə nəzər vəynind.

Duto hamrah söhbət soxtan-soxtan ba xuna bıraftan birund Rahişun əz üşə bəgirəştan bı. Hə bı yərəh ye xış-xış şinirund. Pöyüstund və bə ətrof dənışirund. Bı yərəh dirund ki, ye kələh xırsi bı tərəfişun umoran. E'lhon ba ru həmin dənışirun:

– İmun ızım çı sozim?

E'lhon yeki dər'h'öl bə dor vərmə. Un yekin na dunust verixtan, duroz bı bı xori və xıştana bə mırdəluki zə. Xırs bə nəzdik umo, ürə bü soxt və dərmə raft. Bı dor birə e'l əz dor firmo və xəbər vəyift:

– Xırs be tı çı güfti?

– Xırs be man güfti ki, xəroba hamrah ödəminə bə çətini mihli, imverji. Ve əzinihon hamrahi məni.

L.N.Tolstoy

1. Bə mətn əsosən xüsusiyyəthon obrazhon müəyyən sozind.

Bı dor vərmora gedə	Bı xori duroz birə gedə
1. . . .	
2. . . .	
3. . . .	

2.

Əz xundan əvvəl

Mətnə bə xarakter obrazhon uyğun xunind.

3.

Bı mətn birə ideyara müəyyən sozind. Ve fikirişmun, müəllif komin fikirə bıxostan rasunı? İşmun ven fikir roziyind?

4.

Bə mətn num tind.

5.

Bə piyəruna sıxanhoni güş dorind, mə'nöhonirə izoh sozind. Komin piyəruna sıxani bə ideye mətn uyğunı?

6.

Müzokirə

Ve “Ba dor vərmora gedə taxsir na bı. Be xilos biran bə əvvəl ba ağıli un fikir umo” fikiri roziyind? Fikirişmuna sübut sozind.

7.

Bı mətn əz ziri xətt kəşirə cümləhona bı oxırı komin işore pöyistan nohra birəniyi?

8.

Bı mövzu “Düst kiləm birəniyi?” inşa nöişind.

Dərs 3

Nəqli inşə kiləm nöiştəniyi?

“

*Nəql bafani
çı bə sər
baftorənind?*

”

“

*Ye h'odisə, əh'volot,
h'ikoyara ve sıreyi
sıxan soxtan*

”

“

*Əz ye cö bə üzgə
cö köç soxtan*

”

Nəqli inşa be nöiştan:

*mövzu müəyyən
bəbiran (məs.,
düstigəri);*

*h'odisə cürö soxta
bəbiraqn;*

*h'odisərə sər dora vaxt
müəyyən soxta bəbiran
(ürö birə mövzu
bə nəzər vayıftəni)*

*məkan cürö soxta
bəbiran (ürö birə
mövzu bə nəzər
vayıftəni);*

*bə obraz müno-
sibət ruşun dora
bəbiran;*

*bə problem
münosibət ruşun
dora bəbiran;*

*problemə həllirə
rahi ruşun dora
bəbiran.*

Nümunə:

Mövzu

DÜSTİGƏRİ ÇİYİ?

Num inson

Problem

Məkon

Dosti soxtan hosund ni. Dosti bə həminə bı qeyquyi mundan, bı çətini kümək soxtani, mə'suliyyətə bərobər poy birani. Pəs bə hər ödəmin düst ımbı güftiran? Bə məktəb əz raftan əvvəl bə **zıstə ərozi** ve h'əyothonişmun bı ye cö vozi bısuxtənim və istirohət bısuxtənim. Bə **məktəb** bıraftəni miqdor düsthonmun ziyod bəbiran.

Be dosti soxtan insonhon bə həmin e'tibor soxtəniyund və həminə yelig birəniyund. Bı are düsthonmun sıxanmunış bəbiran. Ammo lozımı ki, uşun həminə baxşund.

Obrazho

Duto düst bı səh'ro bə ye duroza səfər bı-dərmoranund. Ba areyişun müboh'isə baftoran. Düsthona yeki bon yekin ye silleyi bızəran. Un yekin düst bə ru qum bınöiştan: "Xuba düstman be man sillə zə". Un nöiştərə kilok əz ru qum baruftan bıbərdan.

Uşun bə rah xıştanun davom bısoxtənund. Bı rah bə ye bijlə nəhüri rost umorənund. Be sərın biran xıştanuna bə nəhür başundənund. Sillə zərə birə düst kəm bamundan ki, bə öü fırağı. Düsti dər'h'öl xıştana bə öü başundan və ürə xilos bısoxtan. Bə öü fırağısta gedə ve korda bə sər ye kələh sanqi in sıxanhona bınöiştan: "Düstman h'əyotmana xilos soxt".

Dəniş, in əsl düstigəriyi.

Düstirə e'ybirə bə qum bınöiştan ki, zü ni boşı. Ammo xuba ə'məlhona bə ru sanq həkk bısoxtan ki, h'əmmə xunı, ibrət dərsi bustunı.

Ve düsthonişmun be bijlə problemhon müboh'isə nasoxtəniyind, uşuna bijlə səhvhonişuna baxşirəniyund. Ve düsthon vozi soxtan, sirhəminə bə həmin doran, xuba vaxt gürərundan, dərshon xıştana bı ye cö h'özır soxtan lozımı. Şoyəd düsti na ımbıst, h'əyot dılgır, ve xərobihon pur ımbıst. Düstthonmuna xostəniyim.

H'odisə

*Bə obraz
münosibət*

*Oxır, prob-
lemə h'əlli
rahi*

1. Be nəqli inşa nöiştan.

Plan:

1. Mövzu cürö sozind;
2. Ben inşa num tind;
3. İnşara bə cürö birə mövzu uyğun bə tə'limot əsosən nöişind;
4. Bə problem nünosibət ruşun tind;
5. Yekun fikirə güyind.

İ'd Nöyrizişmun müborək!

2.

Bı h'əqq İ'd Nöyriz dunustəhonişmuna sıxan sozind.

✓ Ünsürhon Nöyriz kominhoni?

✓ Be ançı kinin h'isob bısoxtənind?

3.

Şəkilhona təsvir sozind:

Öü

Xok

Vor

Ə'löü

✓ *Atributhon Nöyriz
kominhoni?*

✓ *Bə İ'd Nöyriz komin tədbir-
hon girərunda bəbiran?*

✓ *Bə sıfrə kiləm ziynət dora bəbiran?*

✓ *Bə sıfrə çı nohra bəbiran?*

Bı əroziyişmun İ'd Nöyrizə
kiləm girərundana bı h'əqqi
söhbət sozind.

Numi "Mənə Nöyrizman"
birə təqdimot h'özır sozind.

Dərs 4

Təhlələ öü

1.

Mətnə və rolhon xunind. Nitq obrazhona be düzgün təqdim soxtan cəhd sozind.

Ye gərmə ruzi bı. Vaqif ve Ramiz əz kinor dəryo Xəzər, əz plyaj bı-voyəştan birund. Bə boğhon nəzdik bəbirəni uşun bə ve vedrə öü bərdə ye əcuzeyi rost umorund. Be əzənin quceyə zan ve qum raftan qe çətin bı. Ü ye çanto qədəm şunda bə'də istiroh'ət bısoxtan bı, avoz bə'də vedrərə bıvəyıftan və ve oromi bıraftan bı.

İnə dirə Vaqif güfti:

– Pöyind, kümək soxtan lozımı.

Ramiz e'tiroz soxt:

– Əşi, biyo birem. Xıştani ımbərı.

Vaqif bə sıxani nə dənışı, zü ba qul əcuzə döyist. Vedrərə vəyift ba xuneyi bərd.

Ye çanto ruz bə'də Ramiz ve düst xıştan Kərim əz kinor dəryo bıvoyəştan bı. Ü əz gərmi yamon arağ soxta bı və təşnə bı. Hələm bə xuneyişun

rah qe munda bı. Ramiz bə nəzdiki birə h'əyot daraft və səh'ib xunara qiyə zə. Ye bijlə kileyi bə eyvon dərmə. Ramiz öü xost. Ye qoş bə'də bı dəsti ye qrafin və istikon gırıftə ye ohıla zani bə birun dərmə. Ü ye çanto ruz əvvəl ve Vaqif rost umora zana şunuxt. Xost ki, bə pişt voyərdı. Quceya zan istikona pur soxt və bə qul Ramiz duroz soxt. Bə'də mehriban-mehribon güfti:

– Vəy xon, bala!

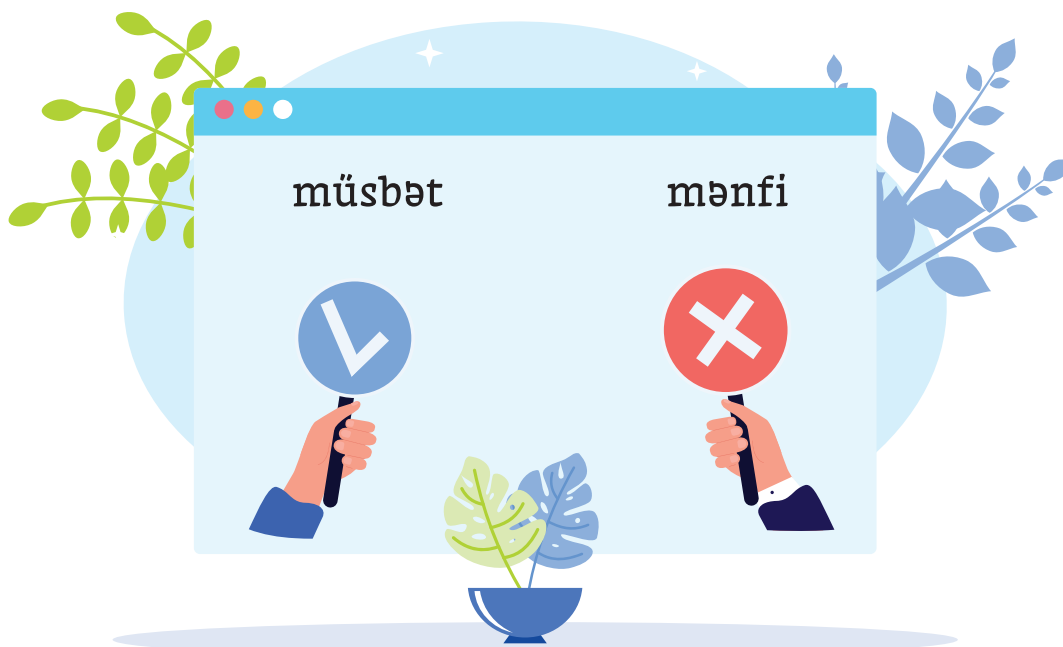
Ramiz əz xəcoləti na dunust ki, çı sozı. Öürə xord, rozigəri soxt və zü-bəzü əz h'əyot dərmə. Ammo bö umo ki, xorda öü təh'l bı.

2. Ve fikirişmun, bı mətn birə h'odisəhon bı komin fəsil sər bızəran? Əz mətn uyğun cümləhona cürö sozind və fikirişmuna sübut sozind.
3. Num mətn be ançı "Təh'lə öü"yi? İşmun komin numa mıdörind?
4. Obrazhona səciyyeyirə tind.

Ramiz	Vaqif
1. ...	
2. ...	

5. Öü be ançı bə Ramiz təh'l pördö do?
6. Ramiz sıxan bısoxtəni əz komin bəd ifoda istifoda bısoxtan?
7. Bə mətn əsosən müsbət və mənfi keyfiyyəthona bışımərind.

8. Mətnə ideyeyirə müəyyən sozind.

9. Şoyəd Kərim hərəkəthon Ramizə midunust, kiləm san bı sozi?

10. Şoyəd həmin vaxt Vaqif bı tan Ramiz imbıst, ve fikirişmun, Vaqif bə düst xıştan çı müğüfti?

11. Mətnə çarxunind.

Be mətnə çarxundan:

- 1) h'odisərə çarxunind (məsələn, düsthon şohid ye maraqlı h'odiseyi bəbirənund);
- 2) obrazhona dorind

Qeyd:

- ✓ Mudunind əlova obraz bə'məl vordan;
- ✓ Vaxt h'odisəhona mudunind çarxundan;
- ✓ Məkon h'odisəhona mudunind çarxundan.

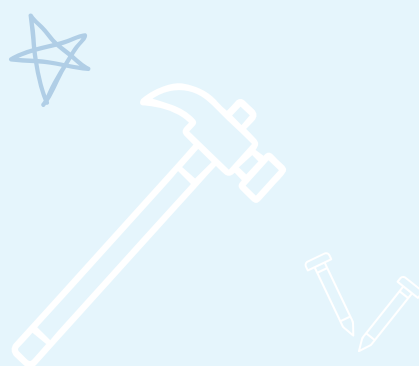
Dərs 5

Nəsih'ət piyər

1.

Mətnə və rolhon xunind.
Küşiş sozind ki, piyəre nitqi
düzgün təqdim boşı.

Eldor ye bəd xosiyyəti birə gedə bı. Ve hamrahhon xıştan zü-zü mübo-
h'isə mısuxt, uşuna rəncidə mısuxt, bə xotirişun mufto. Ü əz in xosiyyət
xıştan na bıstan bı dəst kəşiran. Ye ruz piyəri ürə bı tan xıştan qiyə bızə-
ran, ye kisə mısmor və ye porça taxta bıdoran və bəğüftiran:

– Kükman, inhona vəy. Ke ve hamrahhontı müboh'isə soxti, uşuna rən-
cidə soxti, həmin ruz ben taxta ye mısmori zan.

Eldor əvvəlin ruz bə taxta 11 mısmor bızəran. İn həqiqətən qe bı.
Bə'dərin ruzhon küşiş bısoxtan bı ki, xıştana xub idora sozi, ve hamrahhon
sınıf xıştan müloyim rəftor sozi. Bə taxta zərə birə mısmorhon ruzbaruz
kəm bəbiran bı. Nəhoyət, kunun ye ruzi umo ki, Eldor bə taxta mısmor
zərəni nə bəbiran. Bı tan piyər xıştan umoran, taxtara ruşun bıdoran və

bafan ki, diyə hiç kəsə rəncidə na bısoxtan. Piyəri bə taxta bıdənişiran və ve təbəssümi bə Eldor bafan:

– Xub, kükman, əz ımruz be hər müboh’isə nasoxta ruztı əz taxta ye mısmori ımvakani.

Ruzhon bəgirəştan. Ye ruz Eldor bı taxta birə mısmorhona varastanirə bədiran. Əz in şor bəbiran. Ben dəfə taxtara bə piyər xıştan ruşun bıdorəni, piyəri ürə sərirə tumor bısoxtan və bafan:

– Ofərin, kükman! Tı in kora əz vəh’deyi umori. Bədirəni bara çən qədə sulo hısti? Ü hiç vaxt vese əvvəlin na san boşı. Ve düsthontı müboh’isə bısoxtəni xuş nəbirə sıxanhona ba zuhuntı məyor. Kinin sıxanhona bə dıl düst yara bızəran, ürə rəncidə bısoxtan. Tı qe xuba gedeyi, Eldar. Çan rah üzr xohi, hətta düsttı be tı “tıra baxşırım” güyi, un yara heç vaxt xub nə bəbiran. Kiləm ki ben taxta hısti. Sıxana zərə yarara cöyi həmişə bamundan. Eldor, düst nodir yofta birə ziqiymət sanqi. Küşiş soz ki, ürə hiç vaxt vir nəni. Ü, h’əyota bə çətinə məqomhoni ve tı bı ye cö bəbiran və əz tan tı bə kənor na bıraftan. Əgər qədır düsthona duni, bə h’əyot hiç vaxt təhnö na umuni.

2.

Bı mətn dora birə nəsih’əthona istifoda sozind və cədvələ tamom sozind.

Bə ətrof münosibət	Bə xıştan münosibət
1. . . .	
2. . . .	
3. . . .	

3.

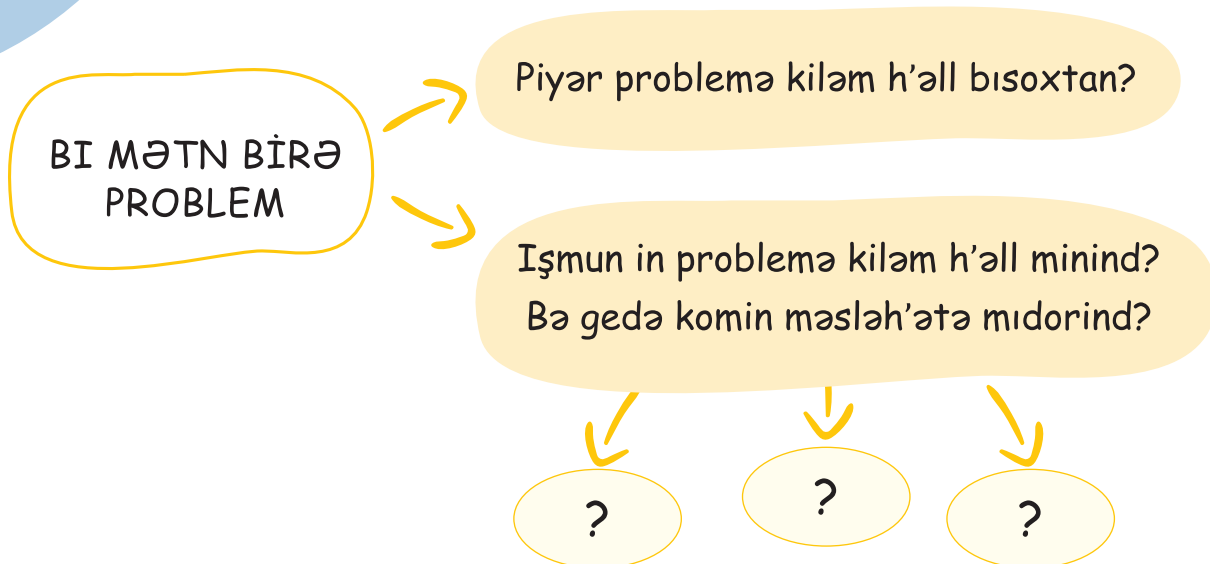
Bı mətn birə əsos fikirə müəyyən sozind.

4.

Bı mətn mə’nöyirə na dunusta sıxanhona cürö sozind, izo-hirə tind.

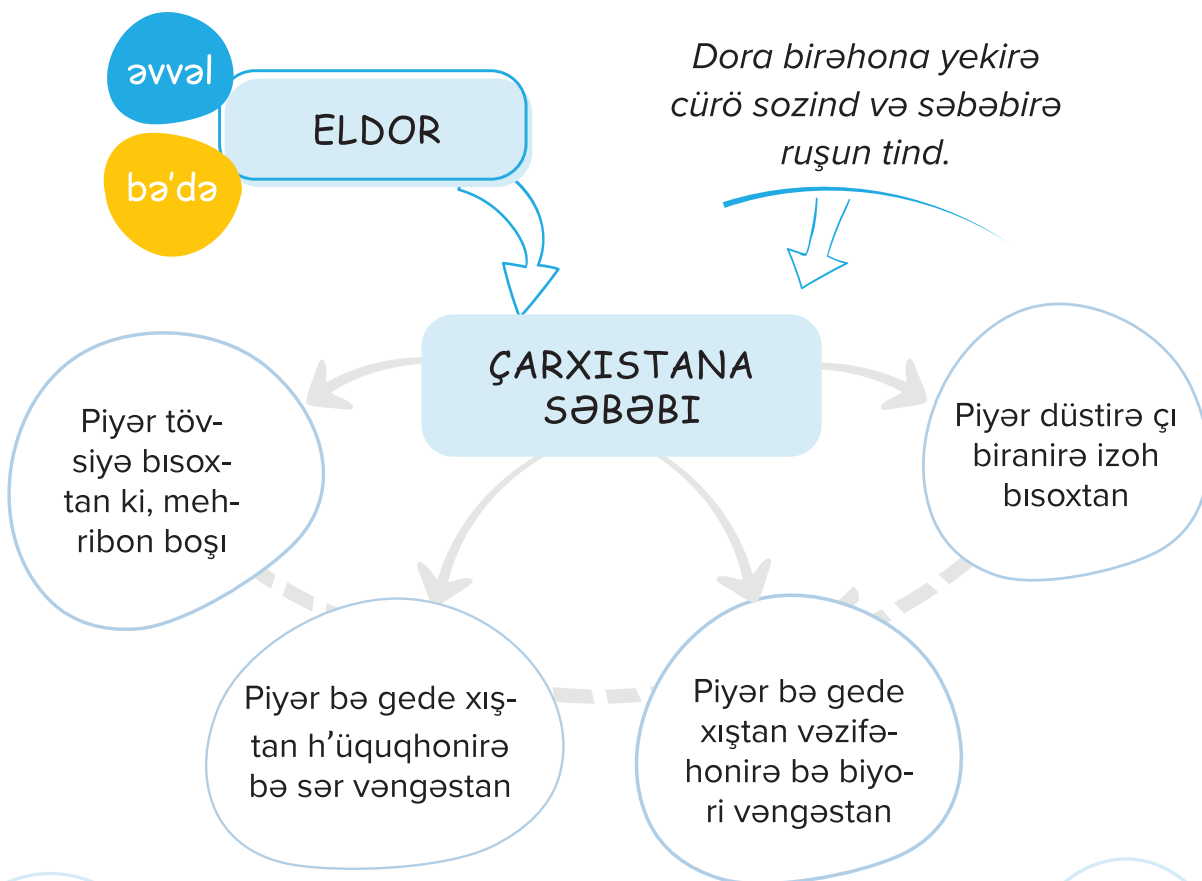
5.

Bı mətn əz komin problem sıxan soxta bəbiran? Sxemə tamom sozind.

6.

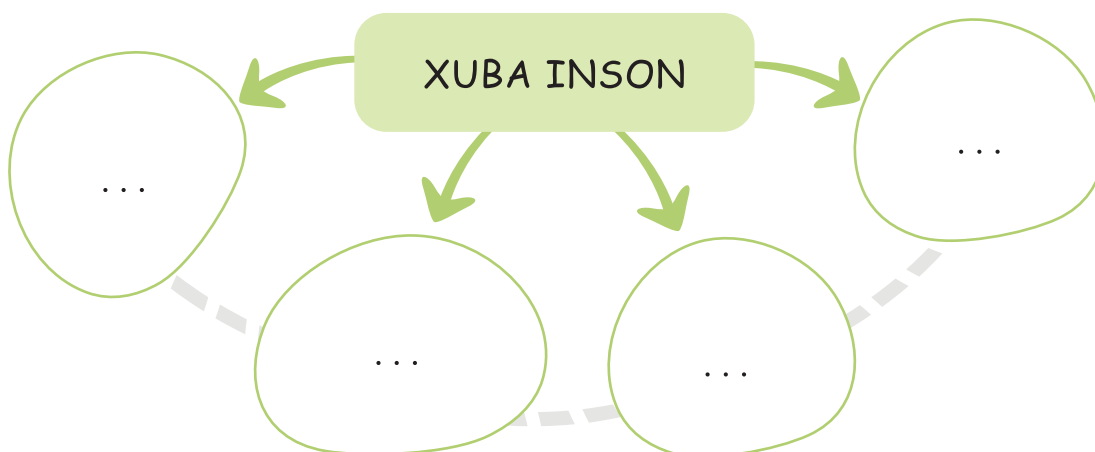
Ve Eldor əloqədor müloh'izəhonişmuna güyind.

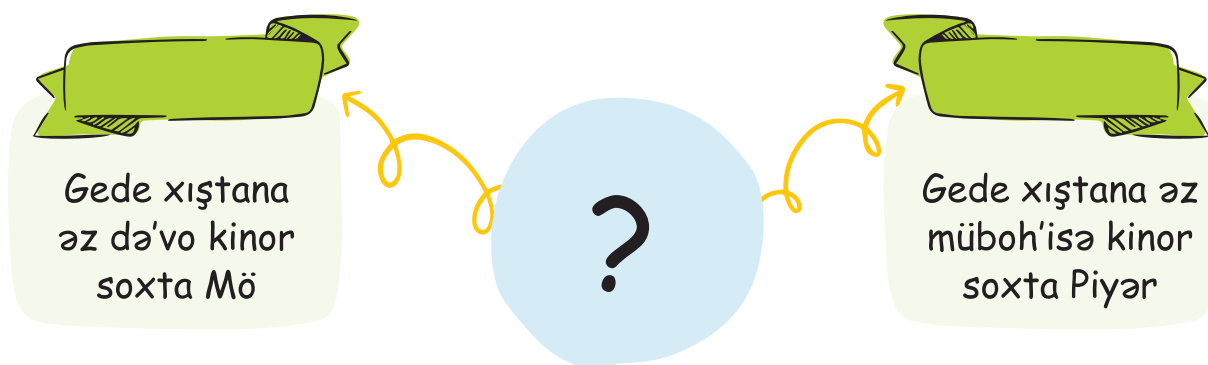
7.

Ve fikirişmun, xuba inson bə komin xüsusiyyəthon molik birəniyi? Klasterə tamom sozind.

8.

Sxemə bə əsosi müqoyisə bərinde.

✓ Bə komin nəticə umorind?

9.

Müzokirə

H'üquqhonmuna
na dunim, ɟı
ımbı?

H'ÜQUQ ÇIYI?
VƏZİFƏ ÇIYI?

Vəzifəhonmuna
na dunim,
ɟı ımbı?

10. Bı çərçivə dorahona A və B xunohon düzgün bihлинд.

1. Bə püşö oilə, məktəb və dövlət məsuliyyət xıştana dərk soxtan

5. Bə milli dəyərhon ve h'irməti dənışiran

10. Fikir və mülo-h'izəhon xıştana sərbəst ifoda soxtan

7. Ətraf mühitə yelig biran

2. Əz təhlükə kinor zıstan

3. Vətənə xostan, Bə Vətən sodiq biran

12. İstiroh'ət soxtan

8. Təhsil ustoran

6. Bı sağlam ətrof mühit zıstan

9. Bə bilik, bacarıq və vərđışhon səh'ib biran

4. Bə qaydahon nizom-intizom ə'məl soxtan

11. Bə rəmzhon Dövlət h'irmət soxtan

13. Bə kələhhon h'irmət soxtan, bə bijləhon qeyqu ruşun doran

14. Bə etik normahon ə'məl soxtan

H'üquqhonmun:

Vəzifəhonmun:

11. Bə "Düstman" mövzuyi inşa nöışind.

plan:

1. Bı h'əqq düst və düstigəri birə piyəruna sıxanhon vese (şeiariş mudunı biran) epiqraf istifoda
2. Bə epiqraf birə fikir münosibət (1-2 cümlə)
3. Düstigəri çiyi? (1-2 cümlə)
4. Ki mudunı düst biran? (1 cümlə)
5. Düstigəriyişmuna təsviri (2-3 cümlə)
6. İşmuna bə həm basta telhon (xünöyə cəhəthon, bə dünya dənışiranişmun və s.)
7. Düstigəriyişmuna səbəbi (1 cümlə)
8. Yekun h'issə (nəticə) (2 cümlə)

■ Bı III fəsil birə bə mətnhon və
■ müzokirəhon əsosən niməlitə
■ cümləhona tamom sozind.

MAN

“

şoyəd qərər
mıdorum, bon
məh'əl

”

1

un məh'əl təəccüb
bısoxtənum ki,

2

un məh'əl h'eyrət
bısoxtənum ki,

3

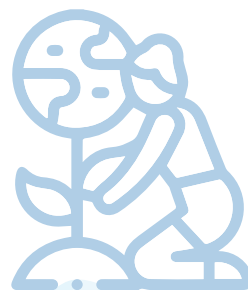
un məh'əl şor
bəbirənum ki,

4

un məh'əl xuşbəxt
bəbirənum

IV fəsil

Təbiət

1. Xok Vətəni
2. Çişməhon kıləm bə'məl umoran
3. Ə'rs çimhon dor
4. Kümək quşhon

Dərs 1

Xok Vətəni

1.

1. Fikirə tamom sozind.

Mətn elmi mətni, çünki _____

2. Xok be ançı cunlı sistem h'isob bəbiran?

- A) Doim bə inkişofi.
- B) Doim bə erroziya mə'ruz bamundan.
- C) Bı xok mikroorqanizmhon bəzıstan.
- D) Xorirə diyə zəvərin qədi.

3. Bı mətn birə terminhona güyind, ve kümək mə'lim uşuna mə'nöyirə müəyyən sozind.

4. Bə güşdoşta mətn çı mudunind əlova soxtan? Fikirhoniş-muna ve 2-3 cümlə nöişind.

2.

Mətnə və intonasiya xunind.

3.

Əz xundan
əvvəl

Ve zənnişmun, bı mətn
əz çı san sıxan buru?

Ve vosite mətn rasunda
fikirə müəyyən sozind

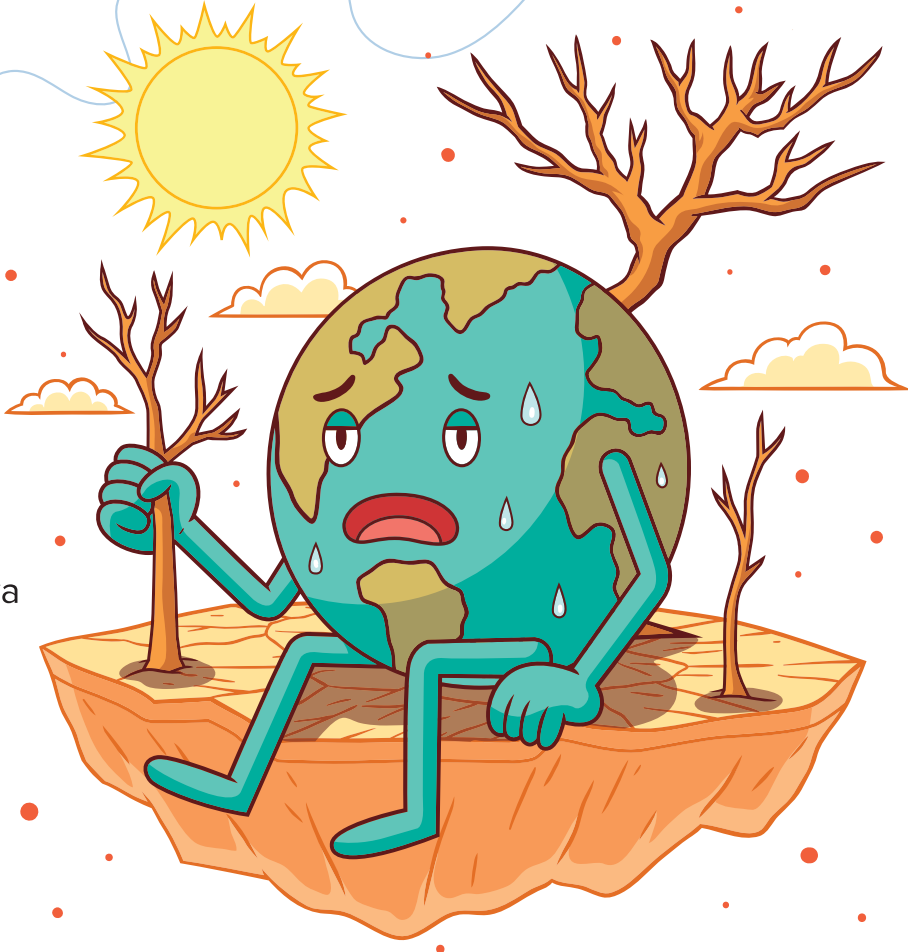
Əz xundan
bə'də

4.

Hər duto şəkilə müqoyisə sozind, fərqlonirə müəyyən
sozind.

5. Mətnə və intonasiya xunind.

Bə dünya əz hər çiyi zıhrın, əz hər çiyi gurun xoki. Xok h'əmme ödə-minhona həm xorunda bısoxtan, həmişə ba qucoq xıştan bıvəyiftan. Ödə-minhon bə xok xərob xidmət bısoxtəni xok zü quca bəbiran, mühoni isbih bəbiran, xub bıdənişirəni ruzbaruz cavon bəbiran. Xok Vətəni!

Ye ruz ye quceyə mərdi və rah bıraftan bı. İn quca qe müdrək bı. Hər çiyirə zühunirə bıstan bı. Hə bı yərəh ye səs giryeyi bəşiniran, pöyistan güş bıdoştan. Səs əz zir pöyi umorən bire. Sər xıştana ba ru xok beştan və güşhon xıştan bə xori vəyəsundan. Əz niğli xori ye iniltiyi bəşiniran. Xok ba zühun umoran:

– Ey quca, tı kiyyi?

Quca cavob bıdoran:

– Man tıra öylodtİYum.

Xok bafan:

– Öylod zuhun möxiştana dunustəniyi. Na dunı, dərd ürə ımpısunı. İşmun qe loqeyd ödəminhonind. Man bə'məl umorom ki, sərvəthonmana bə öylodhonman tum. Öylodhonmaniş...

6.

Bə əsos təxəyyülişmun mətnə tamom sozind.

Ve fikışmun, xok sıxan xıştana san kiləm tamom sozi?

Quceyə mərd çı san cavob tı?

Mətnə be:

mətnə ve diqqəti xunind;

hoçər cümlərə cürö sozind;

hər obraza bə fikiri diqqət sozind.

7.

Xoka be müh'ofizə soxtan çı lozimi?

8.

Bı mövzu “Xok cünliyi” müzokirə bərinde.

Dərs 2

Çişməhon kiləm bə'məl umoran

Yəqin ki, hər ruz öü bıxordənind. Bı dəstişmun ye istikon öü bıdoştəni öürə kiləm bə'məl umorənirə bı h'əqqi fikir soxtend?

Öürə damlahoni tə bə istikon ye duroza rahi bəgirəştənd.

Uşun ye məh'əl bı dəryo birond, ammo afto uşuna gər vədore, uşun bə buxar çarxıstənd və ba qul aftö par küftənd.

Bı rah uşun bə xinikə havo rost umorənd, kinin bəbirəni uşun kürə birond, bə həmin vəyəsiron və vese ye sük və voz umora xırı bə havo be pərvəz biran əz sər dəhiştan.

Həmin xır bə vese glidə xinikə cərəyon havo rost umorəni damlahon öü bə dənəhon vərɤ bıçarxıstənd. Dənəhon vərɤ bə havo gəşt soxtan-

soxtan bə təppe kühhon ye isbih müyi birə ye papuxi bə'məl vorde.

Afto dənəhon vərfe gərm vədoran və öü soxtan, uşun avoz bə damlahon çarxistond. Damlahon bə həmin vəyə-sirənund, ye nozikə axını bə'məl uvordə-nund və bu rukara barıxtənund. Ba rukara rıxta damlahaona ye h'isseyi əz sər bə nüg bə dəryo rıxtond, digər h'isseyi bə zir xok və bə nıgılı bıraftənund, ni bə-birənund.

Damlahon ve zir xori xeyli rah rafta bə'də rah bıyoftənund, ba ru xori dər-morənund və çışmə bə'məl umoran...

2.

Şəkilə ve mətn müqoyisə sozind. Bı mətn nöıştəhona ba ru şəkil ruşun doran-doran izoh sozind.

3.

Şəkilhona və mə'nöhoni
rubaru sozind.

Ve dəryo əloqeyi
nə birə hövze öü

Bə kürreyi-ə'rz ve
təh'lə-şürə öü ruyi pur
birə kələh soh'a

Əz vorəndəhon və çışmə-
hon qido vəyıftə və fosi-
leyi nə birə təbii öü axını

4. Bı cö nöqtəhon roho dora birə h'ərfhona əlova sozind.

v...rəndə

d...ryo

k...raxır

c...r...yon

h...vzə

mü...ofizə

f...silə

m...drik

5. Əz dora birə sıxanhon cümləhon dırışt sozind.

Nöiştan

öü, çəh'in biran, yelig biran, h'əmme

H'əmmə öürə əz çəhın biran yelig birəniyi.

Dərs 3

Ə'rs çımhon dor

1.

Mətnə və düzgün intonasiya xunind.

Əz xundan əvvəl

- ✓ Ve fikirişmun, bı mətn əz çı söhbət san buro?
- ✓ Ben mətn be ançı kinin num dora bire?

Səfər mərd və nəvə xıştan ba xuna bıvoyəştan bı. Uşun dirund ki, bə kinor rah ye dorirə burirond və bə sər həmin tupa zərond. Babo əz nığıl ye ohi kəşi. Bə'də ye qoş bə püşö raft. Mə'lum bı ki, burirə dorhon ba zumustun gərmi nə birə cöhona beyi vese ızım tədorük bəbiran və bafuruxtənund.

Baba təbiət oşiqi be biran xıştan dorhona buriranirə na bıstan bı qəbül soxtan. Murod dəst xıştana bə burirə dor dəsöyist. Dora əz

burirə cöyi rıxta şirə bə dəsi ufto. Murod ru xıştana ba qul babo xıştan gırıft və güfti:

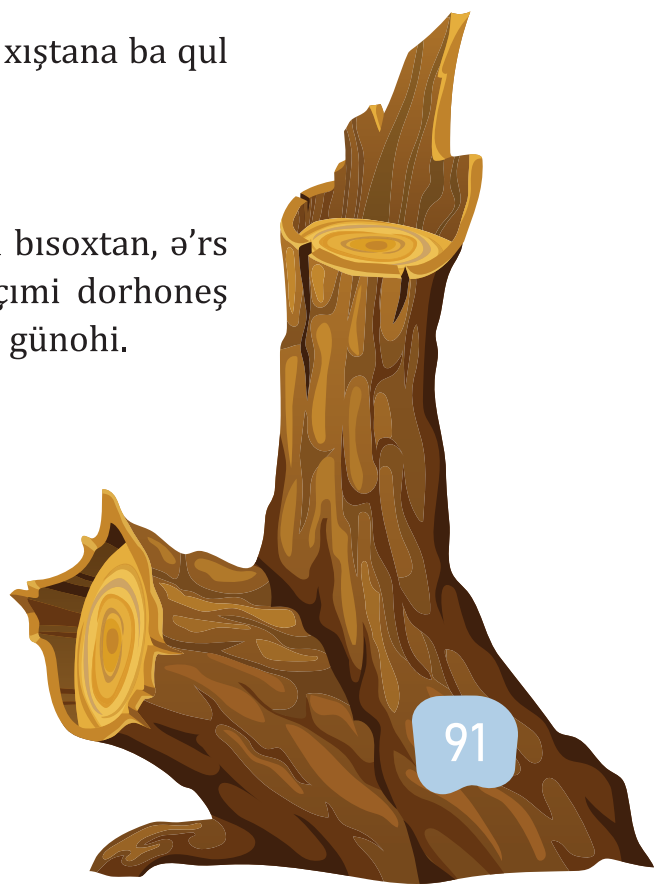
– Babo, in çiysi?

Səfər mərd ye qoş dir cavob do:

– İn dora ə'rs çimi. Burirə hər dor üsyon bısoxtan, ə'rs çim xıştana barujundan. İnsona vese ə'rs çimi dorhoneş ə'rs çimi bəbiran. Bə təbiət kinin ziyan zəran günohi.

Xunda bə'də

Təxminhonişmun düz dərmə?

2. “Mətn bədii mətni” fikirirə təsdiq sozind.

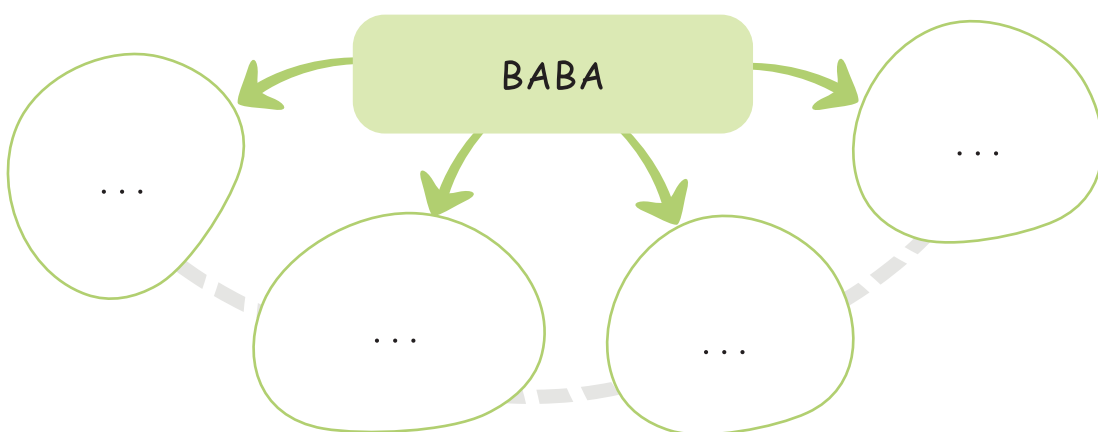
3. Bə mətn əsosən imbi güftiran:

1. Babo oşiq təbiəti.
2. İnsanhona be yelig biran mütləq dorhon burirəniyi.
3. Təbiətə yelig biran h'əmmeyirə qərti.
4. Dorhona buriranirə tərsiyi nıstı.
5. Dorhona, h'əqiqətən, ə'rs çimi hıstı.

4. Bı mətn cavobirə na imbi yoftan?

- A) Babo ve nəvə bıcə bıraftan birund?
- B) Burirə dorhona be ançı bə kinor rah vəkire birund?
- C) Babora kefi be çı xərob bira bı?
- D) Səfər mərd bı komin di h bəzıstan bı?

5. Bə mətn əsosən babora xüsusiyyəthonirə nöşind.

6. İşmun ve kinin h'odisə rubaru umorend? Ben h'öl in h'odi-sərə bıcə yoxud bə ki rasundend?

7. Numi “Planetmuna yelig boşım” birə nəqli inşa nöişind (yoxud təqdimot h’özır sozind).

Be inşa nöiştan (təqdimot h’özır soxtan) vese nümünə dora birə plana əz ü mudunind istifoda soxtan:

- ▶ Bı şəkil çı təsvir bire?
- ▶ Ve vosite şəkil komin fikirə bırasundənund?
- ▶ Tı çı fikir bısoxtəni?
- ▶ Planetə əz təhlükə be yelig biran çı soxtan lozımı?

Həmin ki dirind, məzmun təqdimotışmun firəhi, orfoqrafik düzgün nöıştə birə və cümləhoni düz dırış soxta bire, ürə bı sosial şəbəkəhon bilind. H’əmmeyirə bə planetə yelig biran qiyə zənin.

■ Həcm: 10-15 cümlə

Dərs 4

Kümək quşhon

1.

Mətnə və düzgün
intonasiya xunind.

İlqar və Ləman əz dərs bıvoyəştan birund. Uşun ba xuna bırasirəni bij-
leyin buror xıştanun Fatehə əz bun xuna firmoranirə dirund. Ürə bı dəsi
duto bale qəcələ bı. İlqar buror xıştana məzəmmət soxt. Ü, əz Zakir tələb
soxt ki, balahon quşa bə nüneyişun mihli. Ləman inə di və güfti:

– İlqar, e'lə tı noh'əq məzəmmət bısoxtəni. Ben quşhon hə kinin lozımı.
Tı fikir dore ki, in quşhon bemun kiləm ziyon bızərənund?

– Ləman, kinin pördöyi ki, tı bı h'əqq xeyir quşhon hələm hiç çiyi nə
bıstəni. Quşhon ziynət təbiət, üşəhon və boğhoni. Həmiş uşun ve ziyon
doragorun be müborizə xuba küməkçihonund. İn qəcələhon bə dorhon
ziyonzərə pısgırımay və uşuna sürfəhonirə bə dı həftərə bə ə'rzi bıxordə-
nund, məhv bısoxtənund.

Bə şəkil və diqqəti dənışind və ürə təsvir sozind. Şəkilə ve mətn bə areyişun uyğun nə birə çiyi? Kinin be ançı h'i-sob bısıxtənind?

Dorküvəc, əngəxor, parıstək və digər quşhoneş ve ziyondoragorhon bə müborizə foydeyişun qeyi. H'əttə vəh'şiyə quşhoniş bə təbiət müəyyən qədər xeyir bıdörənund. Məsələn, bı homin beyquşhon xeyli sıçona məhv bısıxtənund.

Əz in sıxanhon bə'də Ləman hiç çiyi nə güfti.

2.

Bə mətn əsasən imbi güftiran:

- ◆ Ziyandora quşhoniş hısti.
- ◆ Vəh'şi quşhoneş bə təbiət ziyoni diyə qeyi.
- ◆ Dorküvəchon siçonhona məhv bısoxtənund.
- ◆ Quşhon təbiətə ye porçeyi.

3.

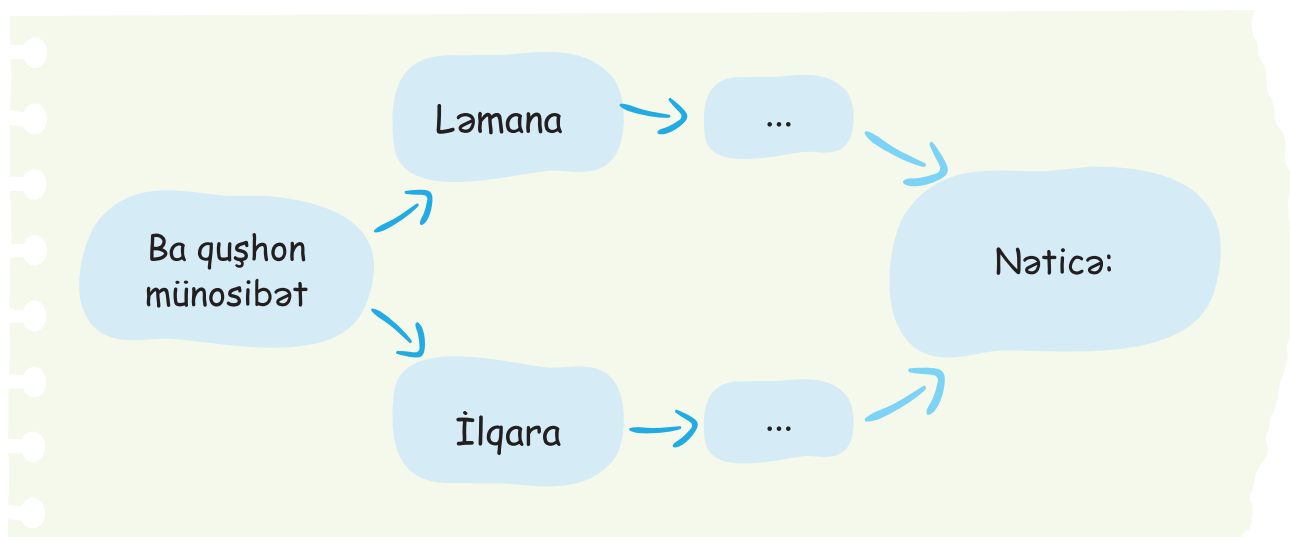
Ve fikirişmun, Fateh balahon qəcələrə be ançı vəyifta bı? İşmun əz nüne quşhon uşuna balahonişuna vəyiftend? Əgər vəyiftend, səbəbi çı bire?

4.

Ləmana sıxan na soxtanirə səbəbi çı bire?

5.

Sxemə tamom sozind.

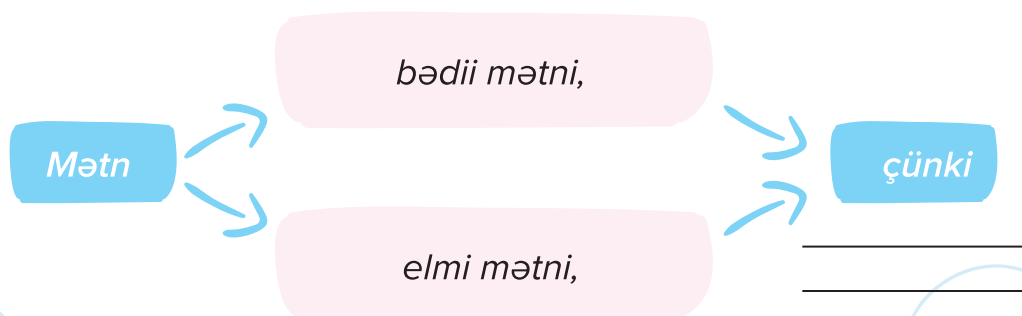

6.

Ve vosite mətn komin fikir rasunda bire?

7.

Düzgün fikirə cürö sozind və cümlərə tamom sozind.

8.

Bə şəkilhon num tind və fərqişuna güyind.

9.

Be quşhon nünə dırıst soxtə? Bı h'əqq səbəbhon sıxan sozind.

10.

Quşhona numhonirə güyind.

11.

Bı IV fəsil vomıxta mətnhona bı əsosi bə komin nəticə umorind?

12.

Komin sıxanhon səhv nöiştə bire?

- *İlqar ve Ləman əz dərs bıraftan birund.*
- *Ürə bı dəsti duto bale qəloğ bı.*
- *İlqar, e'lə tı noh'əq məzəmmət bısuxtəni.*
- *Quşhon ziynət təbiət, üşəhon və boğhoni.*
- *H'atto vəh'şiyə quşhoniş bə təbiət müəyyən qədər xeyir bıdorənund.*
- *Bı homin beyquşhon xeyli siçona məhv bısuxtənund.*

13.

Mətnə piştirə davom sozind.

Mətnə be firəh soxtan və davom soxtan plan

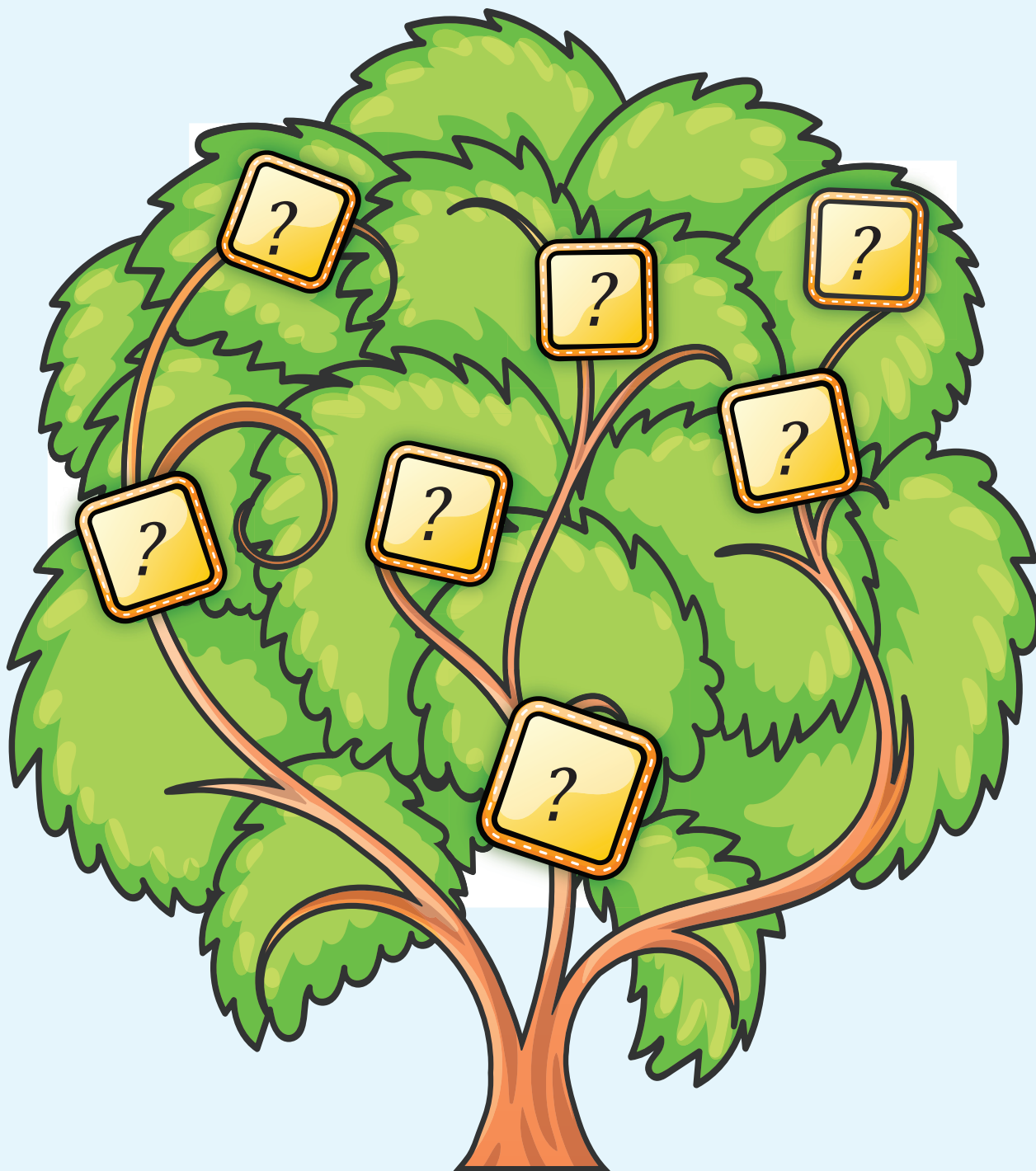
- ◆ Bə hərəkəthon və sıxanhon obrazhon diqqət soxta bəbiran;
- ◆ Uşuna bə'də çı soxteyişun təxmin soxta bəbiran;
- ◆ Təxminhon nöiştə bəbiran;
- ◆ Nəticə.

İstiqomət:

- ✓ Bı nöiştəni əz soda cümləhon istifodə sozind.
- ✓ İşorəhon pöyistana bə düzgün kor fidoştani diqqət rasunind.
- ✓ Sıxanhona və cümləhona düzgün nöişind.
- ✓ Nöiştəyişmuna be yığcam birani cəhd sozind.

14. Təbiətə bə yelig biran çı soxtan lozım birənihona bə toxahon dor nöişind.

Qrammatika

1. Zuhun tatirə bı h'əqq fonetikeyi əsos mə'lumothon
2. Leksika
3. Bı h'əqq qrammatike zuhun Tati mə'lumothon. Morfologiya
4. Sintaksis

Zuhun tatirə bı h'əqq fonetikeyi əsos məlumothon

Soit səshon

Soithon zuhun Tati əsosən vese soithon zuhun Ozərbayconi tələffüz bəbiran. Ammo bə'zihonirə fərqi hıstı. İnhona bə artikulyasiyeyi uyğun kinin ımbı bə qruphon poy soxtan:

I. Bə vəziyyət löhon uyğun

- a) lö nə zərə soithon: [a, ə, e, i, ı]
- b) lö zərə soithon: [o, ö, u, ü]

II. Bə vəziyyət zuhun uyğun

- a) gındə soithon: [a, ı, o, u]
- b) nozikə soithon: [e, ə, i, ö, ü]

III. Bə vəziyyət zirin çünə uyğun

- a) basta soithon: [ı, i, u, ü]
- b) voza soithon: [a, e, o, o, ö]

IV. Soithon h'ülq: [a', ə', e' ı', i' ü'] (soithon hülqə be ruşun doran əz işora ' istifoda soxta bire)

V. Bə kəmiyyəti uyğun: duroz və qutəh' soithon Bə zuhun Tati soitə duroz və yo qutəh' tələffüzi bə mə'nö sıxan tə'sir ruşun bıdoran.

Məsələn,

sir [sir] (sarımsaq) -sir [si:r] (tox), dor [dor] saxla, dor [do:r] ağac,
ızım [ızı:m] odun, ızım [ızım] indi

VI. Diftonqhon – ou, öü, öi, au, eu

Nümunəhon:

vöistan – istəmək, nöiştan – yazmaq,
gireundan – ağlatmaq, öü – su

Qeyd:

Bı bə'zi ləhcəhon müəyyən səshon tamom çarxiste:

[a] vese [o]

dar-dor
kar-kor

[i] vese – [ı]

imruz- imruz
ışun-ışun

u – ü

dur-dür

Əz fonetike zuhun Tati sıxan bıvokərdəni xüsusi lozımı ki, bı h'əqq soithon h'ülq sıxan soxta boşı. Bə müxtəlif ləhcəhon zuhun tati in soithona bə miqdori fərq hıstı.

Məsələn,

bı ləhce cənub [a', ə', e', i'], mərkəz [a', ə', e', ı', ü'], şimol [a', ə', e' ı', i' ü']

Nümunəhon:

arif [a'rif] arif

e'l [e'l] uşaq

ı'morət [ı'morət] bina

ə'rsi [ə'rsi] toy

ü'ryon [ü'ryon] çılpaq

Somit səshon

Bə zuhun tati birə əksəriyyət somithon vese somithon zuhun
Ozərbayconı tələffüz bəbiran, ammo bə areyişun məxrəci fərqi
birəhoniş hısti:

1) Kar somithon:

[p, f, ç, s, ş, t, k, x, h, h', k']

2) Ve cingilti birə somithon:

[b, v, c, d, j, m, n, r, z, g, y, q, ğ]

Qeyd. Ancaq h' somit h'ülqi.

Qeyd 1.

Bə'zi sıxanhona əz ləhcə bə ləhcə tələffüz fərqi hısti:

əz – ə, arif – orif, kor – kor, kiləm – kinəm,
dı – dü, çor – çar və s.

Qeyd 2.

Bə zuhun Tati sıxanhon ve ğ h'ərfi əz
sər nə bədəhiştan

Leksika

Bə zuhun Tati əksəriyyət sıxanhon əz zuhun forsi və ə'rəbiyi, çünki in zuhun bə qrup İrona zuhunhoni doxili. Sıxanhona lüğəvi və qrammatik mə'nöhoni bəbiran. Sıxanhona bə areyi mə'nöyi qe və yeki birəhon hısti.

Duhun (inson, dər), gərmə (öü, münosibət), xundan (bı məktəb, dilirə) və s.

Bə zuhun Tatiyış omonim, sinonim, antonimhon və frazeoloji basta sıxanhon kifoyət qədər hısti.

Omonimhon

- ▶ Vor - külək, yel xəstəliyi
- ▶ Bırınc - düyü, bürünc
- ▶ Qələm - yazı ləvazimatı, calaq
- ▶ Dəm - sərxoş, çay dəmi və s.

Sinonimhon

- ▶ Dırıjd - kələh - pəzəvəng (böyük)
- ▶ Xori - xok - zimin (torpaq)
- ▶ Pö - qədəm (ayaq)
- ▶ Bobət - miyona (babat)

Antonimhon

- ▶ Xubi-xərobi (yaxşılıq-pislik)
- ▶ Kələh-bijlə (böyük-küçik)
- ▶ Raftan-umoran (getmək-gəlmək)
- ▶ Səböh'-şəncüm (səhər-axşam)

Frazeoloji basta sıxanhon

- ▶ Bə sər uftoran - başa düşmək
- ▶ güş doştan - qulaq asmaq
- ▶ dəst kəşiran - əl çəkmək
- ▶ rah doran - yol vermək

Bı h'əqq qrammatike zuhun Tati mə'lumothon. Morfologiya

Bı morfologiya h'issəhon nitq vomıxta bəbiran. Uşuna miqdori dəh yəki:

əsoşon:

isim, sifət, say, əvəzlik, feil, zərf

küməkçihon:

dabasta sıxanhon (qoşma), bastagor (bağlayıcı), ədot, modal sıxanhon, nidohon

İsim

Tək və cəm isimhon:

*Dəftər – dəftərho(n), e'l – e'lho(n),
məktəb – məktəbho(n), piyər – piyərən*

Təpşırıq

İn isimhona cəmirə dırıst sozind:

Öü – , dor – , küh – , sınıf –

H'ölhon isim

Bəzi h'öl hon isim ve şəkilçihon, ammo əksəriyyəti ve vosite dabasta sıxanhon (qoşma) dırışt bəbiran

▶ Num h'öli (adlıq)	▶ mə'lim
▶ Səhibi h'öli (yiyəlik) an(ən)	▶ an mə'lim
▶ İstiqomət h'öli (yönlük) -bə(ba)	▶ bə mə'lim
▶ Təsir h'öli (təsirlik) -a, ra(rə)	▶ mə'lim-ə
▶ Cö h'öli (yerlik) -bı	▶ bı mə'lim
▶ Dərmoran h'öli (çıxışlıq) -əz	▶ əz mə'lim

Mənsubiyyət

Mənsubiyyətə be dırışt soxtan bə oxır isimhon şəkilçihon ziyod bəbiran

Kitobman — kitabım (mənim)	kitobmun — kitabımız (bizim)
Kitobtı — kitabın (sənin)	kitobişmun — kitabınız (sizin)
Kitobi — kitabı (onun)	kitobişun — kitab (onların)

Tapşırıq

Piyər, nənə sıxanhonirə bı mənsubiyyət çarxunind.

Sifət

Sifəthon bə zuhun tati vese zuhun Ozərbəyconı ə'lomət ifodə bixostan. Ben zuhuniş dərəcəhon sifət (odi, müqoyisə, zəvərin) hısti.

Qəşəng (odi)

qəşəngtər, diyə qəşəng (müqoyisə)

qə qəşəng (zəvərin)

Təpşırırq

Xub, xərob, zərd sifəthonirə dərəcəhonirə dırist sozind.

Əvəzlilik

Bə zuhun tati əvəzlikhona müəyyən növhoni hısti:

şəxs, qeyri- müəyyən, işora, suol, tə'yini

Şəxs	İşora	Suol	Tə'yini	Qeyri-müəyyən
mən (man)-mən	İn-bu	Ki-kim	Xıştan-özü	Bə'zi-bəzi
tı (tü)-sən	Ü-o	Çi-nə	Hər-hər	H'əmmeyi-hamı
ü (i)-o	Kinin-belə	Kil(n)əm-necə	Filon-filan	Yeki-biri
ımun (umu)-biz	Kunun-elə	Bicə-hara	Eyni-eyni	Hər kəs-hər kəs
ışmun (ışmu)-siz	Həmin-həmin	Beçi-nə üçün		Hiç kəs-heç kəs
üşun (uşun)-onlar		Çe-nə vaxt		Filonkəs-filankəs
		Çı məh'əl-nə zaman		

Təpşırırq

Ben dora birə cümləhon əvəzlikhona yofind:

Man ısmuna bı məktəb dirum.

Ü xıştana qə bixostan.

Həmin məlim bə filon küçə bəbiran.

Say

Sayhon bə 2 növ poy bəbiran: miqdor və sıra

Sayhon miqdor:

Ye(κ) (yek) – 1

Dü(dı) – 2

Sə(sa) – 3

Çar (çor) – 4

Panc – 5

Şeyş(şes) – 6

Həft (haft) – 7

Həşt – 8

Nü(nıh) – 9

Də (dəh) – 10

Sayhon sıra:

yekimin – 1-ci

dutoyin – 2-ci

satoyin – 3-cü

çortoyin – 4-cü

panctoyin – 5-ci

şestoyin – 6-cı

haftoyin – 7-ci

həştoyin – 8-ci

nıhtoyin – 9-cu

dəhtoyin – 10-cu

Əşyohona be şımərdan bə oxır sayhon -to şəkilçisi əlova bəbiran.

Məsələn,

Sato si – 3 dənə alma, şeşto kitob – 6 ədəd kitab və s.

Be mürəkkəb sayhona be dırıt soxtan uşuna bə həm vəyəsundan lozımı:

Məsələn,

Də sa – on üç, də həşt – on səkkiz, bist – iyirmi, sid – otuz,
çıl – qırx, sad – yüz, dı sad – iki yüz, hazor – min

Ve sayhon numerativ sıxanhoniş kor fidoşta bəbiran:

Məsələn,

sə dəst qob-qacaq – üç dəst qab-qacaq
haft nəfər şogird – yeddi nəfər şagird

Tapşırıq.

Ben basta sıxanhon numerativ sıxanhon əlova sozind:

Çor ■ çust, ye ■ mebel, sə ■ nun, dı ■ oş

Feil

Raftan – na raftan (getmək – getməmək)

umoran – na umoran (gəlmək – gəlməmək)

xundan – na xundan (oxumaq – oxumamaq)

Təpşırıq

Dora feilhon bə inkor feilhon çarxunind:

Kor soxtan – , şiniran – , gireyistan –

Şəkilhon feil

əmr, xəbər, orzu, vocib (lozım), şərt

Şəkil əmr

Xunum, xun, xunı, xunim, xunind, xunund (oxuyum, oxu, oxusun, oxuyaq, oxuyun, oxusunlar)

Şəkil xəbər zamonhona əhota bısoxtan

Zamonhon feil

Bə zuhun tati şeşto zamon hıstı:

1. Hezimin zamon (indiki zaman):	baxundənum - oxuyuram
2. Girəştə şühudi zamon (keçmiş zaman):	xundum - oxudum
3. Girəştə nəqli zamon (keçmiş bitmiş zaman):	xundom - oxumuşam
4. Girəştə dürə zamon (uzaq keçmiş zaman):	xunda birim - oxumuşdum
5. Girəştə davomsoxta zamon (keçmiş bitmiş zaman):	baxundan birum - oxuyurdum
6. Qəti umora zamon (qəti gələcək zaman):	san xunum- oxuyacağam
7. Qeyri-qəti umora zamon (qeyri-qəti gələcək zaman):	mıxunum- oxuyaram

Nümunəhon:

Man	baxundənum, xundum, xundom, xunda birum, baxundan birum, san xunum, mıxunum
Tı	baxundəni, xundi, xunde, xunda biri, baxundan biri, san xuni, mıxuni
Ü	baxundan, xund, xunde, xunda bı, baxundan bı, san xunı, mıxunı
Imun	baxundənım, xundım, xundem, xunda birim, baxundan birim, san xunım, mıxunım
Işmun	baxundənınd, xundınd, xundend, xunda birind, baxundan birind, san xunınd, mıxunınd
Uşun	baxundənund, xundund, xundond, xunda birund, baxundan birund, san xunund, mıxunund

Tapşırıq. Raftan sıxanirə bı hezimin, girəştə və umora zamonhon çarxunınd

Digər şəkilhon

Şəkil orzu – gərək xunum, xuni, xuni, xunim, xunind, xunund

Şəkil vocib (lozim) – xundəniyum, xundəniyi, xundəniyi,
xundəniyim, xundəniyind, xundəniyund,

Şəkil şərt – (əgər) xunum, xuni, xuni, xunim, xunind, xunund

Qeyd. Şəkilhon vocib və lozim bə həmin xünöyi

Təsrif nə birə formahon feil

Məsdər – raftan-getmək, umoran-gəlmək, nöiştan-yazmaq,
güftiran-demək

Tapşırırq. Cümlərə əz ozərbəyconi bə tati tərcümə sozind:
Validəynə hörmət etmək borcumuzdur.

Feili sifət – güftirə-deyilən, bırıştəni-bişirməli, xundagor-oxuyan
Tapşırırq. Cümlərə əz ozərbəyconi bə tati tərcümə sozind:
Deyilən söz yadigardır.

Basta feil – bəgüftirəni-deyəndə, xanda-xanda-gülə-gülə,
bıraftani-gedəndə

Tapşırırq. Cümlərə əz ozərbəyconi bə tati tərcümə sozind:
Yazanda yaxşı düşün.

Zərf

Zərf ə'lomət hərəkətə: *çə, bıcə, bə cı* miqdor, *kiləm sər zəranirə* ifoda bısoxtan.

Şəngüm, səböh', deydi, bə zəvər, bə çəp, qe, kəm, xub, ohəstə, rubaru, toybatoy, bərə və s.

Tapşırıq

Bə cümləhon dora birə zərfhona yofind və beşun suol tind:

Düstman deydi bərə umora bı.

Man vətənmana qe bixostənum.

Dərhon toybitoy voz bı.

Dabasta sıxanhon

Bə -a, -ə (yönlük hal), bı- da, də (yerlik hal), ve-ilə, be-üçün və s.

Tapşırıq

Əz in dabasta sıxanhon bə duto cümlə kor fitind.

Bastagor

Həm-həm də, çünki, və, ki, ammo, əgər, şoyəd və s.

Tapşırıq

Əz in bastagorhon bə duto cümlə kor fitind.

Ədot

Məgər, yə'ni, ho, lap, qe, xeyli, vin və s.

Tapşırıq

Əz in ədothon bə duto cümlə kor fitind.

Modal sıxanhon

Girəm, nəhoyət, ve fikirmun, guyo ki, təəssüf ki və s.

Tapşırıq

Əz in modal sıxanhon bə duto cümlə kor fitind.

Nido

Vay, əh'sən, maşallah, hürroy, ofərin, of, uf, oy, ay və s.

Tapşırıq

Əz in nidohon bə duto cümlə kor fitind.

Sintaksis

Bə zuhun tati əz basta sıxanhon və cümləhon istifoda bəbiran.
Basta sıxanhona bə müqoyisə ve zuhun Ozərbəyconı fərqi histi,
bəre izofəthona bəbiran diran:

Şüşə pəncərə – pəncərə şüşəsi

Oxır dərş – dərşin sonu

Kitob xundan – kitab oxumaq

Tapşırıq

Bı dora cümləhon basta sıxanhona yofınd, əz ziri xətt
kəşind.

Nügə məlim ve direktor məktəb söhbət bısoxtan bı.

Bı boğ məktəb xeyli dor koştund.

Cümlə dırışt soxtan əsosən vese zuhun Ozərbəyconiyi. Üzvhon
cümlə dı növi: əsos və dutoyin dərəcə üzvhon. Be əvvəl cümlə
mübtədo, bı oxır xəbər və bə are əsos üzvhon dutoyin dərəcə
üzvhon cö bıyoftan.

Man tıra nə dirum – Mən səni görmədim.

E'lhon bə dərş bıraftan birund – Uşaqlar dərşə gedirdilər.

Tapşırıq

Əz dora sıxanhon cümlə tərtib sozınd.

əz, üşə, dərmo, e'l, duto.

məktəb, daraft, direktor, sınıf, bə.

Əz sinif kinor be xundan materialhon

1. Tərsi dəryo
2. Dəvə və talı
3. Qoz ve durna
4. Dəvə ve siçon
5. Əqrəb ve boğa

Tərsi dəryə

1.

Mətnə və intonasiya
xunind.

Əz xundan əvvəl

- ✓ Ve fikirişmun, bə mətn
əz çı söhbət san buro?
- ✓ Ben mətn be ançı kinin
num dora bire?

Ye şohi və qul xıştan bə gəmi niştə birund və məqsədişun səyoh'ət bı. Qul bı həyot xıştan hiş vaxt bə gəşti dəryə nə dərmora bı. Ü xıştana na dunust doştan və əz tərsi be lərzıstan və əz bılındi girestan şüru soxt.

Bı gəmi birəgorun çan qədə küşiş soxtund, ürə na dunustund sokit soxtan. Şoh ürə h'ölirə dirə bə'də h'ölbıh'öl bı.

Ben gəmi ye mərdi bı. in vəziyyətə bədirəni güfti:

– Əgər icozə mitind, man ürə sokit sozum.

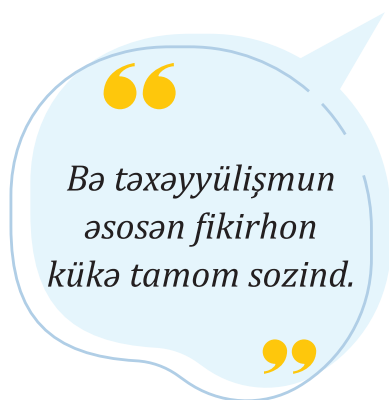
Şoh güfti:

– Uşmun be mun ye xubiyi minind.

Həmin ödəmin əmr soxt ki, un qula bə dəryo şunund. Qula bə dəryo şunda bə'də, ü dı-sa rah bə öü firağıst, dərmə. Bı oxir əz müyü gıriftund və bə gəmi vordund. Tan qul bə gəmi dərmoran ü bə ye kinci kəşi və sokit-sokit nişt. Ürə in hərəkəti bə şoh qe qəribə umo və inə səbəbirə əz həmin ağılmanda mərd xəbər vəyift. Mərd kinin cavob do:

– In qul nə bıstan bı ki, bı gəmi niştana qədri çan qədeyi və bı dəryo tosiran çiyi. Həmin ki bə gəmi dərmə, sokit bı.

Bə çətinə vəziyyət na uftoragor qədır sokitirə na mudunı.

Xunda bə'də

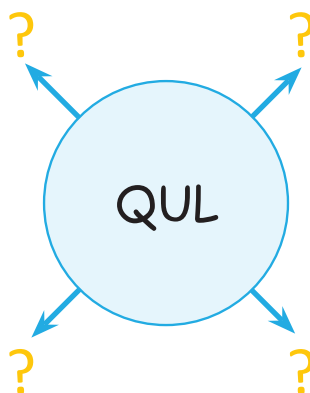
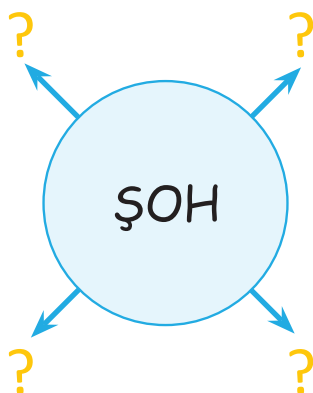
Təxminhonişmun düz dərmə?

Sə'di Şirozi

2.

Xüsusiyyəthon obrazhona nöişind.

3.

Bı mətn birə əsos fikir komini?

Dəvə və təli

Ye dəvə bə biyobon güvö bı çəristan bı. Əz dür ye külə təlyirə di. Di ki, bı səri xeyli vəlg hıstı. Xost ki, nəzdik boşı vəlghonirə xorı. Hə duhun xıştana xost ki, duroz sozı, di ki, bı darun külə ye mori həlquka zərə xısire. Dəvə təməh' xıştana kəşi və bə piş voyəşt.

Külə kinin fikir soxt ki, dəvə ürə əz təlhoni tərsi və bə piş kəşi. Dəvə külərə fikirirə bı sər ufto və güfti:

– Mənə tərsiman əz tı ni, un tıra bı pəhlitı pəhnun birə qunaği.

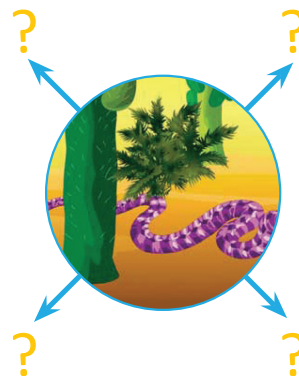
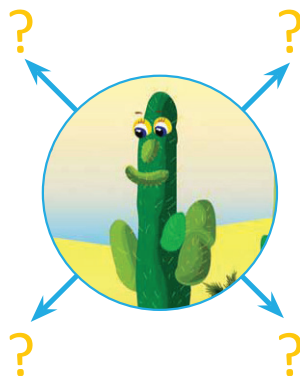
1.

1. Bı “Dəvə ve təli” mətni bə komin suol cavob nıstı?

- A) Dəvə be ançı əz təli bıtərsiran?
- B) Təli əz dəvə be ançı bıtərsiran?
- C) Dəvə təlirə be ançı na bıxordan?

2.

Səciyye obrazhon dəvə, təli və mora tind.

3.

Mətnə davom sozind. Ve fikirişmun mor bə dəvə çı mığüfti?

4.

Obrazhona ve doştan şerti nügə mətn tərtib sozind.

Plan:

1. Dəvə ve təli düsti.
2. Təlirə bə mor xəbərdoriyi .
3. Dəvərə küle təlirə əz mor xilos soxtani.

Qeyd

Fərqi birə ye məzmuniş
mudunind fikir soxtan.

Qoz ve durna

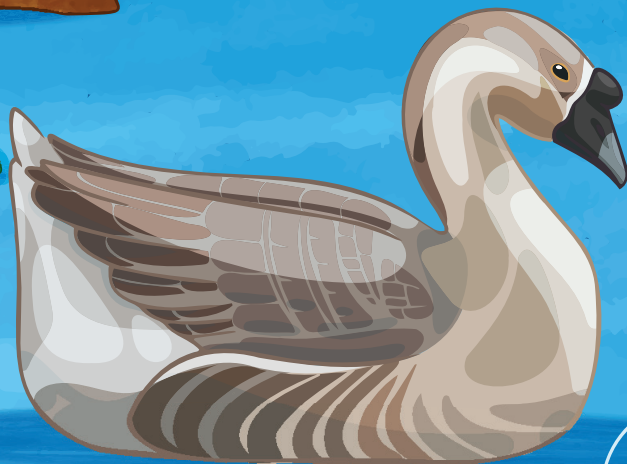
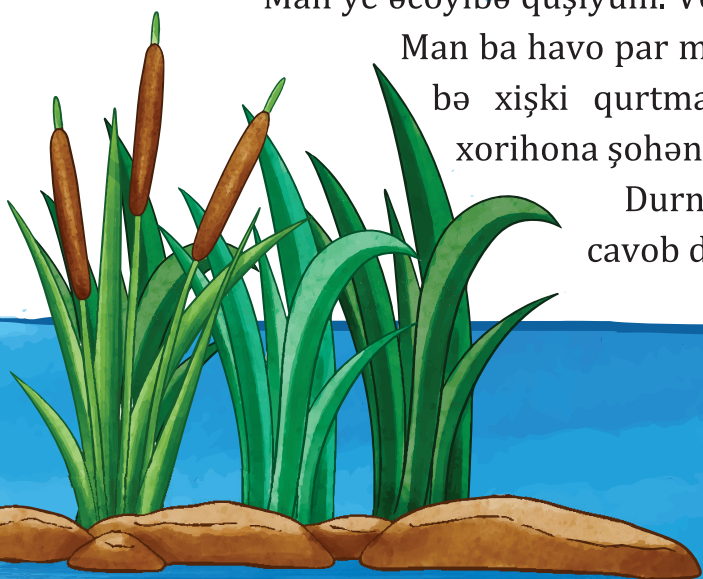
Əgər inson boşı komil palondüz,
Xub ımbı əz niməlitə papuxdüz.
(Nizomi Gəncəvi)

1. Mətnə və intonasiya xunind.

Bı nəhür ye kələh qozi üzgi bızəran bı. Ü bə xıştan dənişi, fəxr soxt və güfti:

– Man ye əcoyibə quşiyum. Ve man sato hünər hıstı, əz in xeyli xuşum.
Man ba havo par müküfüm, həm bı öü üzgi mızənum, həmiş
bə xışki qurtmana duroz minum, mığərdum. Man in
xorihona şöənşohiyum.

Durna əz in sıanhon ogoh bı və ben kinin
cavob do:

– Ba axmaxitı mənə şübhəman ni, qomətti duroz, ağıltı qutəh'i. Tıra ba havə tərlnə veseyi par küftantı hıstı? Yo tıra vese dorbısər döystantı hıstı? Məgər tıra vese bolıǵ üzgi zərantı hıstı? İn bihudəyə güftıǵı be an çiyi?

Qoz in sıxanhona şınırə bə'də əz durnə xəcolət kəşi.

Ey mənə öylödmən, voqif boş əz in mə'nö. Ye elmirə doim vomız ki, duni qolib ımoran. Mərd ye sənə'tirə mudunı xolis, Bə qeyi meyl soxtagor ımunı noqis.

Seyid Ə'zim Şirvoni

2. Bı mətn birə əsos fikir çiyi? S.Ə.Şirvoni bə xundagorun çı bıxostan güyi?

3. Şəkilhona təsvir sozind. Bı komin şəkil səhv obraz hıstı? Be ançı kinin h'isob bısoxtənind?

4. Qoz ve durnə xarakterizə sozind.

Dəvə və siçon

1. Bə num mətn münosibət ruşun tind.

✓ *Ve fikirişmun, ben mətn be ançı “Dəvə və siçon” numi dora bire?*

✓ *İn duto h'eyvuna komin xünöyə cəhəthoni mudunı biran?*

2. Ve fikirişmun, dəvərə və siçon çı mudunı rubaru nohran?

A) *xünö
cəhəthon*

B) *bə siçon
kümək*

C) *siçona
bicöyə
hərəkəti*

Ruza ba ruzigorhoni ye dəveyi və ye siçon bı. İnhon ve həmin düst birund. Dəvə ağılmand, siçoniş lovğa bı.

Ye ruz siçon güfti: “Diyə əz in cöhon xoşman na umoran. Biyo əz in yərə dərem birem, ye üzgə cöyi yofim. Ətrofhona vese pancto əngiştman başunuxtənum. Man mudunum raha ruşun doran”. Dəvə siçona bə xotiri be na uftoran rozi bı. Siçon əz püşö, dəveyiş və rızı bə rah uftorun. Qe raftund, kəm pöyistund, kəm raftund, qe pöyistund. Bı oxır umorund bə kinor ye bijlə rukareyi rasirund. Siçon tərs-tərsi güfti: “Man in rukarara na mudunum girəştan”. Dəvə xanda-xanda cavob do: “Be an çı bitər-sirəni? İn ki hə ye bijlə rukareyi”. Siçon etiroz soxt: “İn rukara beti bijlə pördö bıdoran, be siçonhon qe kələhi. Öyi bemun vese dəryoyi”. İne şinirə

bə'də dəvə güfti: "Tı güftiri ki, man hər göyirə başunuxtənum. Bil man bələdçi boşum. San bı tı bə püşö buftuni".

Siçon əz in sıxanhon bə'də na dunust çı güyü, xəcolət kəşi, sər xıştana ləmund, ol-ol bı. Əz in bisəbəbə lovğagəri soxtan xıştan şəri umo və güfti: "Diyə man əz bələdçigəri dəst bı kəşirənum. Əz in bə'də pömənə duroz bısoxtəni, bı ləifman san dənışum".

Xunda bə'də

Bə dutoyin suol cürö soxta cavobişmun düz bı?

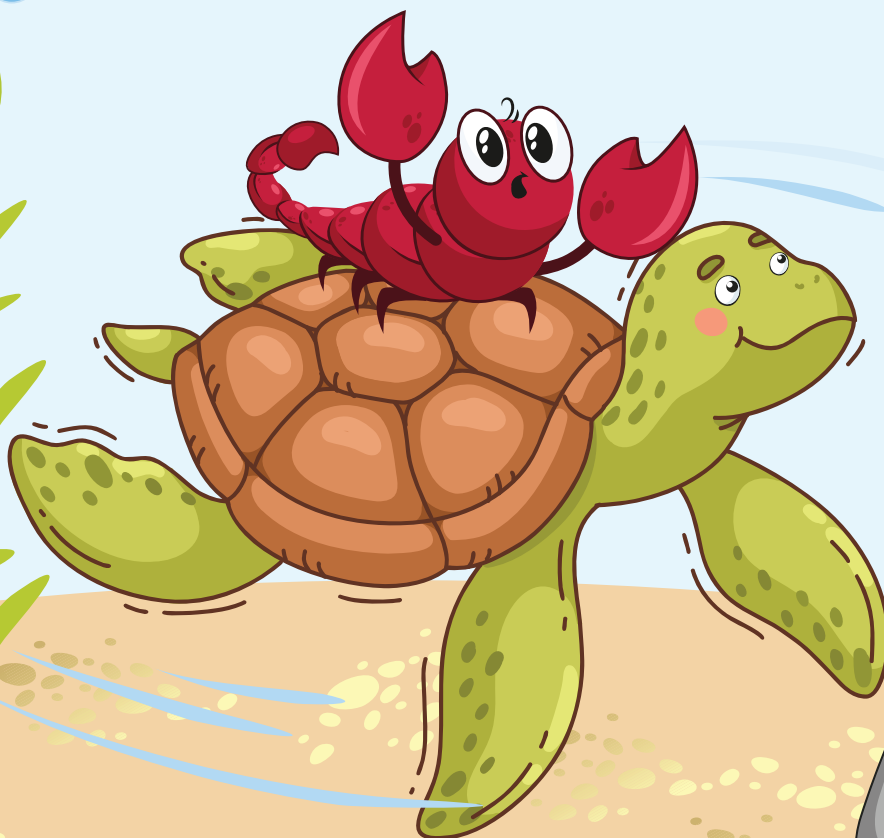
Əqrəb və boğa

Bi ye boği ye əqrəbi bə zıstan bı. Ben boğ ye boğeyi umu, ve əqrəb düst birund. Uşun bi ye cö bıxordan birund, bı ye gö bıçərıstan birund. Ruzhonişun qe xuş bəğirəştan bı. Ye ruz ye tifoni işnə bı. Kilok uşuna vəyift və bə kinor rukara şund. Əqrəb bə boğa güfti:

– Tı üzgi bıstəni, san üzgi zəni bire, man san munum bərə. Mənə dılman əz tı cürö nə bəbiran, ımun həmişə nəzdik birem, tı na boşi mənə dərd-qəm san pəlüfi.

Boğa inə bəşinirəni rəhmi umu və güfti:

– Biyo vəro bə külman, tıra man bigirənum bon dəst rukara. Tı qəm məni, ımun avoz ye boği mıyofim və əz sər bə nüg bı ye cö bızihim.

İnə güftirə bə'də Boğa əqrəbə bə kül xıştan vəyift və bı öü daraft. Hə ye qoş rafta bə'də əqrəbə Boğa ra əz küli ve neştər xıştan zə. Boğa əz in qe noroh'ət bı və güfti:

– Məgər düst bə düst yara mızəni?

Əqrəb cavob do:

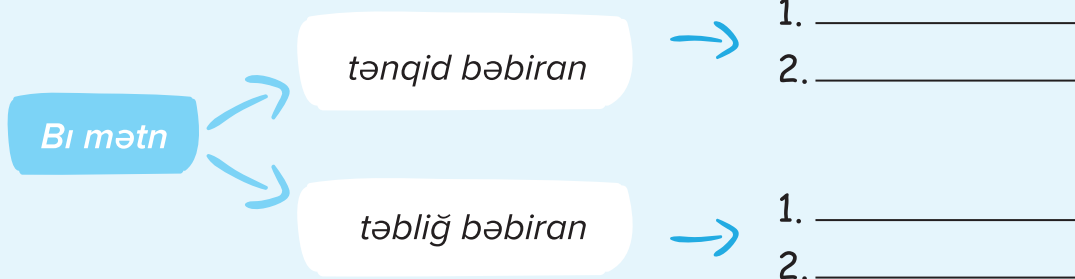
– Hərçənd ruman bı tantı siyəhi, in odətməni, əz man rəncidə ma boş. Fikir məni ki, in ye ədovəti.

Boğa inə şinirə bə'də bə öü sər zə, əqrəb bə bın öü raft və tosi mırd.

1. Ve fikirişmun, şoyəd əqrəb boğara nə mızə, oxır h'odisəhon kiləm san bı boşı?

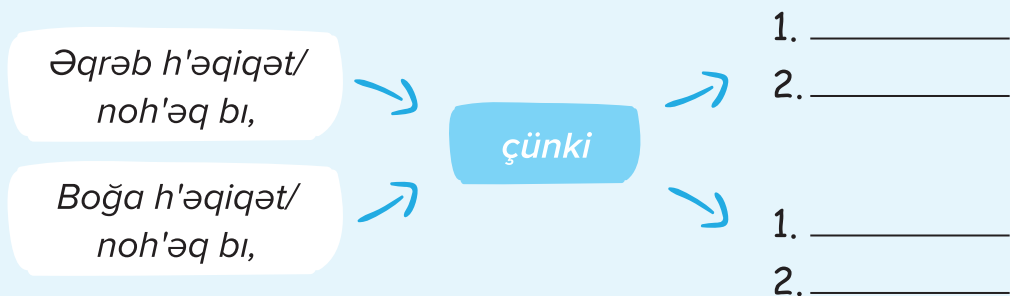
2. Sxemə tamom sozind.

3. Ve vosite mətn rasunda birə fikirə müəyyən sozind.

4. Bə sxem əsosən sıxan sozind.

5. Mövzuyi “Düst bə düst təkə mıtı” birə inşa nöişind. Be inşa nöiştan plan tərtib sozind.

Be tə'til homin kiləm planışmun hıstı? Ben bora fikirhəminə vomızind. Bə'də cıft-cıft söhbət sozind.

İstiqomət:

- ✓ Bı vaxt tə'til bıcə san birend?
- ✓ Be istiroh'ət komin görə bıxostənind?
- ✓ Be istiroh'ət ve ki san birend?
- ✓ Bı mə'həl tə'til bıcə mıxostind birend, ammo na bıstənind raftan?

- ✓ Bı şəkil çı bədirənind?
- ✓ E'lhon çı bısoxtənund?

